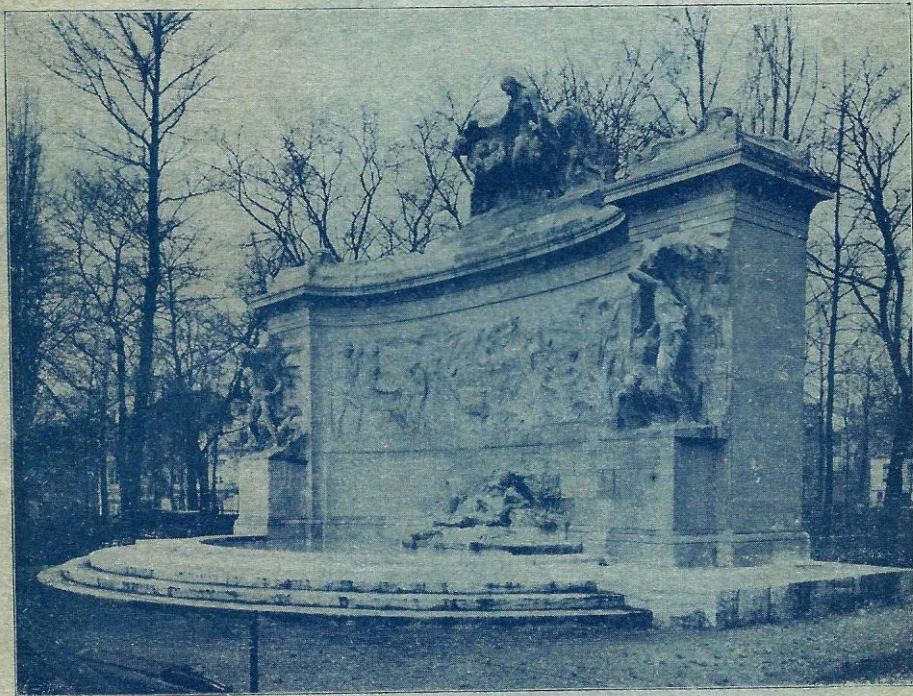

Belgisch = Congo

BEKNOPT

geschiedkundig, economisch en aardrijkskundig overzicht

Voorbereiding tot de koloniale loopbanen

NATIONAAL GEDENKTEEKEN OPPERICHT TER NAGEDACHTENIS VAN DE BELGEN
DIE VOOR HET KOLONIAAL WERK GESTORVEN ZIJN

Uitgegeven ter gelegenheid

VAN

DEN KOLONIALEN DAG

van 1st Juli^{en} 1923.

DE KOLONIALE DAGEN

De eerste kiem der inrichting van eenen *Koloniale Dag* (werk eener groep Kolonialen onder de ingeving van den heer J. HABIG) dagteekent van begin 1920.

De voorstanders namen als grondslag het opmaken van een feestprogramma om den 35^e verjaardag der stichting van den Onafhankelijken Congostaat te vieren. Het beoogde doel kon in drie punten worden samengevat :

1° Eene vruchtbare propaganda aanleggen om, geheel het land door, den kolonialen geest in de gemoederen te prenten;

2° De tot het bestaan van het werk onontbeerlijke hulpmiddelen inzamelen en het overschot afstaan aan de instellingen die zich, op koloniaal gebied, aan menschevriende werken en aan propaganda wijden;

3° Van het Parlement eene wet trachten te bekomen waarbij de 1e Juli tot Nationale Feestdag wordt verheven.

't Is naar deze beginselen dat, in April 1920, door de afgevaardigden van l'*Ensemble Colonial*, la *Mutuelle Congolaise* en l'*Office Belge de Colonisation au Congo*, een uitvoerend Comitéit werd ingericht, samengesteld als volgt :

Majoor VERVLOOT, voorzitter; heer HABIG, algemeen secretaris; heer DERAUW, toegevoegd secretaris; DEVER, algemeen schatbewaarder.

Leden : Kolonels DAENEN en BERTRAND; Luitenant PIRSCH; heeren CRRF, PONTAINAS, LAGOUGE, SAUVAGE;

Afgevaardigden der Pers : heeren E. HENRION en W. VAN CAUTEREN;

Afgevaardigden van het Ministerie van Koloniën : heeren VAN CAUWENBERGHE, onderbestuurder en luitenant N. LAUDE;

Afgevaardigde van het Ministerie van Landsverdediging : majoor TASNIER.

De Koning gewaardigde zich aan het pas ontkiemend werk Zijne hooge bescherming te verleen.

Het Eere-comitéit bestond uit de luitenant-generaals baron WAHIS, GILLAIN en baron JACQUES, heeren FRANCOU, ARNOLD en MAHIEU.

Wat waren de nitslagen van den eersten op 4 Juli 1920 ingerichten *Koloniale Dag*?

Zij gingen alle verwachtingen te boven. Daar een krachtige Vaderlandlievende geest al de Belgen bezielde had, moedigden de burgerlijke, godsdienstige en militaire overheden, krachtdadig door de pers aangewakkerd, de feestelijkheden aan, en tot in de verst van de hoofdstad afgelegene gemeenten vernam men den weergalm van de koloniale geestdrift.

De in de steden en belangrijke gemeenten ingerichte geldinzamelingen lieten toe, ondanks de hooge kosten van eerste instelling en van overvloedige propaganda, het dienstjaar met eene netto-opbrengst van 57,000 frank te sluiten. Deze *Koloniale Dag* leidde ten slotte tot de stichting van nieuwe plaatselijke *Koloniale Kringen* waaruit vanaf 1921 de *Provincie-comitéiten* en de *Plaatselijke comitéiten* ontstonden, wier medehulp later uiterst doeltreffend bleek.

Door deze nieuwe hulpmiddelen versterkt, moest, in 1921, de *Koloniale Dag* onvermijdelijk meer uitbreiding nemen.

Ditmaal, eveneens ingericht door de *Union coloniale belge* die zich bij de andere werken had aangesloten, werd hij in gansch het koninkrijk gevierd. Door kardinaal MERCIER en door de bisschoppen werd, ter gelegenheid van het in de kerken gezongen *Te Deum*, het koloniaal werk van uit den predikstoel aanbevolen. Eene tentoonstelling van de werken der koloniale kunstenaars in het Egnontpaleis, te Brussel, werd door een talrijk publiek bezocht en verwekte bij de ingewijden algemeene bewondering. Het eindelijk batig saldo van 1921 bedroeg ongeveer 130,000 frank.

De *Koloniale Dag* van 1922 bekrachtigde voorgoed het nieuw organisme.

Dank zij de trouwe en bedrijvige medehulp der *Provinciale* en der *Plaatselijke comitéiten*, werden in het meerendeel der Belgische plaatsen feestelijkheden ingericht. Door de kostbare medewerking van het leger, merkte de 2e Juli het toppunt der vaderlandsche geestdrift, voortgesproten uit een echt *Heilig Verbond* van alle naar 's Lands herleving samenstrevende Belgen! Naast dezen schoonen zedelijken uitslag moeten wij ook een schitterenden geldelijken uitslag aanstippen, vermits bedoelde *Dag*, niettegenstaande belangrijke aangegane uitgaven, sloot met eene netto-opbrengst van 115,000 frank, die verdeeld werd onder veertien aan koloniale liefdadigheid en propaganda toegewijde werken.

De *Koloniale Dag* van 1923 zal de macht en de toenemende uitbreiding van het werk bevestigen.

Gelijkaardige feestelijkheden als deze van 1922 worden voorbereid, en als apotheose zal, op 1 Juli 1923, langs de straten der hoofdstad een allegorische en geschiedkundige stoet uitgaan, tot herinnering aan de roemrijke tijdperken der Belgische kolonisatie in Midden-Afrika.

Is een volk, dat ten bate van een edel denkbeeld zulke overtuiging en zulken ijver aan den dag weet te leggen, niet allerwaardigst van eene verhevene toekomst? Trots de aarzeling en den twijfel welke de groote ondernemingen onvermijdelijk op hunnen weg ontmoeten, mag dat volk verzekerd zijn, dat het in de wereld de plaats zal innemen waarop zijn schitterend verleden van wilskracht en standvastigheid recht geeft.

Majoor G. VERVLOOT.

INLEIDING

De stoffen welke in dit vlugschrift behandeld worden, hebben voor doel aan de ontwikkelde jeugd niet alleen de groote tijdstippen der Belgische kolonisatie in Congo, doch ook de buitengewone vorderingen te doen kennen, welke onlangs op alle gebied werden verwezenlijkt en waaraan de bewonderenswaardige economische bloei onzer Kolonie te danken is. De lezer zal tevens in deze bladzijden menige uiterst nuttige inlichtingen aantreffen over de voorbereiding tot de koloniale loopbanen. Hij die het overgroot en weelderig door Leopold II gestichte rijk doorkruist en zich de voor pas vijftig jaar door de eerste groote ontdekkingsreizigers van Evenaars-Afrika geschreven verhalen herinnert, voelt zich tot bewondering gedwongen.

In de plaats van de anarchie waarin de Congoleesche volkeren gedompeld lagen, steeds ten prooi aan burgertwist, ziekte, menscheneterij en slavenhandel, heerschen er thans vrede, orde, stelselmatige en zegevierende bestrijding der plaatselijke ziekten.

Geen enkele koloniseerende natie deed, op elk gebied van 's menschen bedrijvigheid, eene krachtinspanning blijken welke kan vergeleken worden met deze door België verwezenlijkt.

De door onze landgenooten gedurende veertig jaren drukken arbeid getoonde wilskracht, heeft de versterking van ons koloniaal gebouw mogelijk gemaakt.

De wetten en verordeningen welke aan dit gebouw tot grondvest dienen, mogen, in hun geheel, met eer vergeleken worden met de wetgeving welke in de andere koloniën van Evenaars-Afrika bij de in voege zijnde stelsels tot grondslag wordt aangewend.

Slechts langzamerhand is het dat het koloniaal gevoel in de gemoederen vastgroeit; doch het begint, geheel het land door, diepe wortels te schieten. Vooral onder de jongelingen onzer gestichten van middelbaar onderwijs dient dit gevoelen aangewakkerd

Bij hen bijzonder, kan de vrijheid, het bedrijvig en vruchtbaar leven der nieuwe landen een heilzame begeerte verwekken om zich los te maken van het eentonig leven in het moederland en zich tot de koloniale loopbanen te wenden.

Deze jongelingen zijn dus, natuurlijkerwijze, geroepen om de kweekschool der toekomstige bedrijvige en waardevolle kolonisten te vormen.

Zoo zal er overal eene voor het koloniaal denkbeeld gunstige atmosfeer ontstaan, en de uitbreiding der zaken, gevolg der koloniale propaganda, zal steeds toenemen. Inderdaad, bijna alle Belgen hebben eindelijk begrepen dat de tewaardbrenging van Congo eene hoofdzakelijke voorwaarde onzer economische herleving is.

Op dit oogenblik, nu al de landen der wereld hoe langer hoe meer hunne grenzen sluiten, dient het moederland in staat gesteld te worden voor zijne nijverheid onontbeerlijke grondstoffen uit de kolonie te kunnen trekken en, op zijne beurt, aan de kolonie de bewerkte voortbrengselen te kunnen leveren welke noodig zijn tot hare ontwikkeling.

Het toenemen dezer verwisselingen zal de opbeuring van ons krediet verhaasten en tevens ons gezag ten aanzien van den vreemde doen stijgen.

Doch deze doeleinden kunnen alleen op snelle wijze worden bereikt, wanneer wij naar de Kolonie eene uitgelezen jeugd afzenden, met ondernemingsgeest bezielt en zorgzaam voorbereid tot de taak welke zij vervullen moet.

Dank zij een welopgevat theoretisch onderwijs, zal de toekomstige kolonist gemakkelijk de moeilijkheden overwinnen welke alle begin eigen zijn en vooral aan onervarenheid dienen toegeschreven.

De uitslagen zullen in verhouding zijn met de door hem betoonde schrandrheid en wilskracht.

En wanneer hij terugkeert naar het moederland, zal de pas doch voorgoed aan het koloniaal werk verkleefde Belg, zich te recht kunnen verheugen bij de gedachte, dat ook hij tot de verrijking van het nationaal erf heeft bijgedragen.

G. V. en J. F.

Leuven, 6/10/14

BLADWIJZER

	Bladz.
De koloniale dagen (keerzijde van den omslag).	
Beknopte geschiedenis	000
Koning Albert's rede	000
Voorbereiding tot de koloniale loopbanen	000
Economisch overzicht	000
Werk der zendingen	000
Openbaar onderwijs	000
Vereischte voorwaarden tot het bekomen eener betrekking in de Kolonie	000

BIJLAGEN

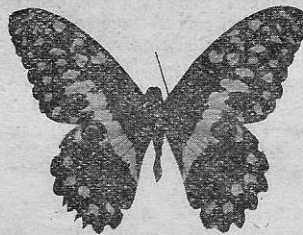
Kaart « Europa-Afrika » met de verbindingswegen op
1/30,000,000^{ste}.

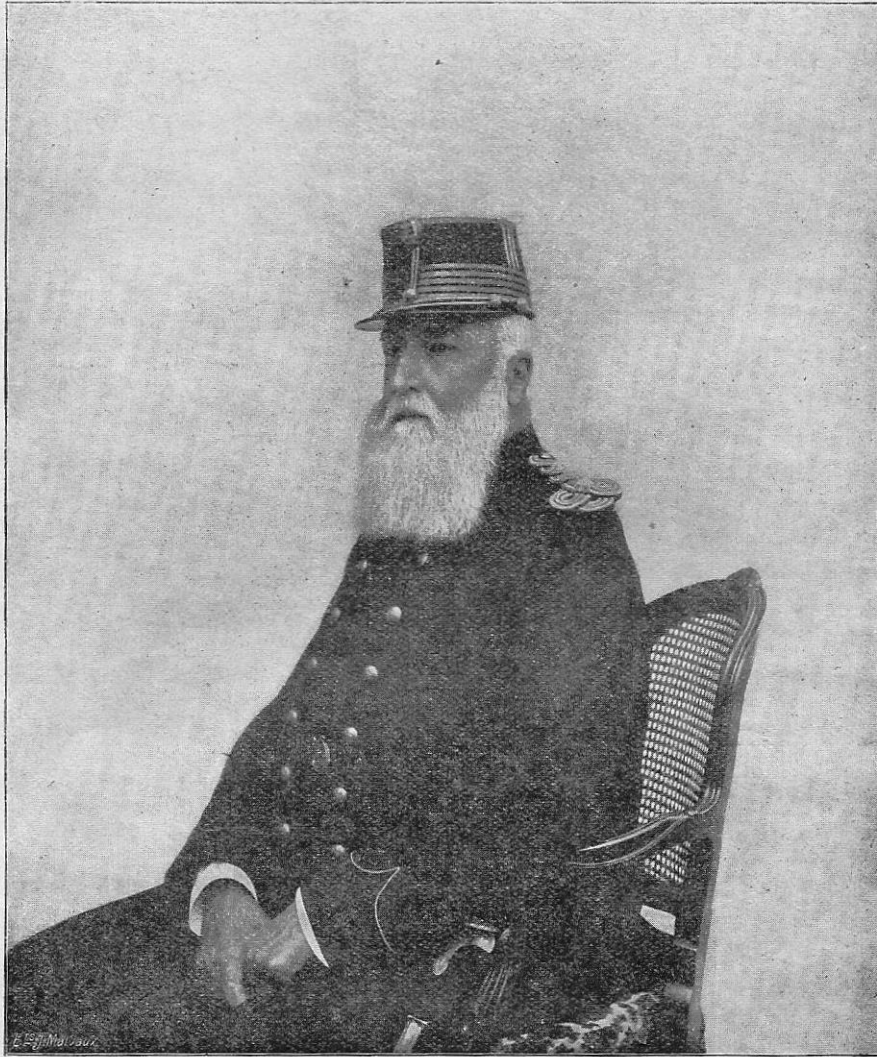
Staatkundige kaart van Belgisch-Congo op 1/7,000,000^{ste}.

J. Flamme.

Naar het Fransch bewerkt door E. VISSERS en L. VAN MOLLE.

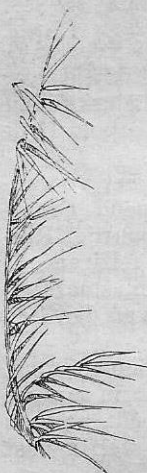

Z. M. LÉOPOLD II

BELGISCH-CONGO

BEKNOPTE GESCHIEDENIS

De monding van den *Congostroom* werd, in 1482, door den Portugeeschen admiraal Diego Coö ontdekt.

Eene eeuw nadien, vestigde zich een Belg, Petrus Van den Broeck, als handelaar in Congo. In 1650 ging eene zending kapucijners-monniken uit onze provinciën, aan de negers aldaar het Evangelie prediken. Vóór het einde der XVIIIe eeuw werd er evenwel geen enkele ernstige wetenschappelijke zending in het watergebied van den grooten stroom ingericht.

In 1798, vertrekt doctor Lacerda van Tété op de Zambesi, om de vallei van den Shambezi, voornaamste toevloeiing van het Bangwelomeer, te bereiken; hij doorloopt alsdan het hoogste watergebied van dezen stroom. In 1832, volgen twee andere Portugeezen denzelfden reisweg. In 1843, waagt zich een vierde Portugees tot in Opper-Kasai.

De eerste gewichtige aardrijkskundige ontdekkingen in het watergebied van den Congostroom zijn aan Engelsche ontdekkingsreizigers te danken, namelijk aan Tuckey, Livingstone, Burton, Speke en Cameron.

Tuckey bezoekt in 1816, de streek der watervallen. Hij gaat van Banana naar Isangila. Burton en Speke ontdekken in 1857, het Tanganyikameer. Speke verkent, in 1858, het Victoriameer. Zij ondernemen de eerste reeks reizen langs de Oostelijke kust. Livingstone is de eerste die tot in het hart van het Afrikaansche land doordringt. In 1851, ontdekt hij Opper-Zambesi, daarna zet hij zijne navorschingen door in het stroomgebied van den Kasai en doorkruist Zuidelijk Afrika van het Westen naar het Oosten (1852). Later ontdekt hij de Meren Moëro (1867) en Bangwelo (1868); bij eene andere reis, eindelijk, het Zuidelijk gedeelte van het Tanganyikameer (1869) en den loop van den Congostroom te Nyangwe (1871). In 1863, bereiken Speke en Grand de bronnen van den Nijl en in 1864, ontdekt Baker het Albertmeer.

Uit Zanzibar vertrokken om Livingstone ter hulp te snellen, ontmoet Cameron, te Tabora, het stoffelijk overblijfsel van den grooten ontdekkingsreiziger. Hij doorloopt opnieuw het Tanganyikagebied (1873-1875), komt in de nabijheid van den Congostroom, dringt door in de streek welke ten Noorden van Nyangwe gelegen is, volgt stroomopwaarts den Hoogen Lomami, nadert tot dicht bij het Kisalemeer, trekt door de Urua en de Lunda, Afrika aldus van het Oosten naar het Westen doorkruisend.

Europa's aandacht was op Midden-Afrika gevestigd. De dood van den vermaarden Livingstone (1873) deed eene beweging van genegenheid ten gunste van het negerras ontstaan.

Aardrijkskundige Conferentie van 1876.

Leopold II zou voeding geven aan het gebleken streven naar de verdere onthulling van het geheimvolle land.

Alvorens den troon te bestijgen, had hij reeds al de belangstelling te kennen gegeven, welke hij in onze nationale uitbreiding stelde. Zijne reizen in den vreemde hadden hem ertoe geleid aan zijne landgenooten nieuwe vooruitzichten te openen.

In 1861, had hij onder den titel : *Le Complément de l'Œuvre de 1830*, een werk uitgegeven waarin hij besloot tot de noodzakelijkheid voor België overzeesche uitgangswegen te zoeken. Met de aardrijkskundige Conferentie van 1876 te Brussel uit te noodigen, legde Leopold II de grondvesten der Belgische kolonisatie in Midden-Afrika.

De Conferentie werd den 12ⁿ September 1876, onder het voorzitterschap van den Koning, in het Paleis te Brussel, geopend. Groot-Britanje, Frankrijk, Italië, Duitschland, Oostenrijk-Hongarije, Rusland en België waren er vertegenwoordigd. Vermaarde reizigers, de voorzitters der groote aardrijkskundige maatschappijen, staatkundigen en philanthropen hadden den oproep beantwoord van den Belgischen souverein die er de volgende rede hield :

« Het eenige deel van onzen aardbol waar zij nog niet binnendrong, voor de beschaving openen, de duisternis doordringen waarin gansche volkeren gedompeld liggen, zulks durf ik eenen kruistocht noemen onzer eeuw van vooruitgang waardig, en met vreugde stel ik vast hoezeer het openbaar gevoelen zijne vervulling genegen is; de stemming is met ons. »

De besprekingen der Conferentie duurden vier dagen. Zij werden door Leopold II aangevoerd en leidden tot de stichting der « Association Internationale Africaine ». Eene onder het voorzitterschap van den Koning der Belgen geplaatste internationale commissie werd samengesteld. Zij vergaderde op 20 en 21 Juni 1877 en besloot dat de eerste onderzoekingstochten langs de Oostelijke grens zouden worden aangevangen.

Nationale comiteiten werden gesticht in de bij de aardrijkskundige Conferentie aangesloten landen.

Het Belgisch Comiteit werd met de inrichting der eerste reis belast.

Vestigingstijdperk.

Van 1876 tot 1884, werden de expedities Cambier, Popelin, Carter en Cadenhead, Ramaeckers en Becker, Storms, Becker en Dhanis door het Belgisch Comiteit uitgezonden. Zij leidden tot de stichting der posten van Karema, op de Oostelijke kust van het Tanganyikameer, en M'Pala op de Westelijke.

Een beslissend voorval zou het doordringen der Europeërs tot in 't hart van het Afrikaansche land verhaasten en de Oostelijke kust doen verlaten, vanwaar, tot hiertoe, al de ontdekkingstochten waren begonnen.

Stanley.

Stanley, die op 17 November 1874 uit Bagamoyo vertrokken was om Midden-Afrika te onderzoeken, kwam op 9 April 1877 te Boma aan,

nadat hij den loop van den Congostroom gevolgd en de rijkdommen van zijn watergebied ontdekt had.

Van de 356 negers die hem bij zijn vertrek van de Oostkust vergezelden, kwamen er slechts 115 met den dapperen reiziger in Boma aan. Zijne drie Engelsche reisgenooten, Barker en de gebroeders Pocock, waren omgekomen. Doch, het land der geheimen ging sneller ontdaan worden van de duisternis die het omringde.

« Wonderbare heldendaad, zoo zegt Elisée Reclus, waarbij hij die ze verrichtte blijk gaf van merkwaardige kranigheid en wilskracht, van onoverwinbare standvastigheid, van een buitengewoon zedelijke kracht en een uitmuntend kriegsvernuft. »

Het verhaal van Stanley's merkwaardige avonturen en de schets van zijnen reisweg, zooals zij in den *Daily Telegraph* verschenen, waren voor de aardrijkskundige en koloniale wereld eene hoogst belangrijke veropenbaring met het oog op de nieuwe richting welke aan de ontdekkingsreizen voortaan diende gegeven.

Koning Leopold II besloot onmiddellijk dat Zanzibar en Bagomoyo voor Banana en Boma zouden verlaten worden. Wanneer Stanley, in Januari 1878, te Marseille aankwam, stelden twee afgevaardigden van den Souverein hem voor, zijne medewerking te willen verleenen aan een grootsch ontwerp : namelijk het aanknoopen van economische en staatkundige betrekkingen met de inlandsche stammen van Opper-Congo.

Op 25 November 1878 werd het « Studiecomiteit van Opper-Congo » onder het eere-voorzitterschap van Leopold II gesticht.

Men gaat onmiddellijk aan het werk. Onder Stanley's bevel, wordt de eerste Belgische tocht ingericht. In Februari 1879 uit Europa vertrokken, bereikt hij, op 14 Augustus, de Congomonding en trekt, vastberaden, de karavanenstreek in.

De Congostaat komt tot stand.

In October wordt « Vivi », eerste standplaats, tegenover Matadi gesticht; daarna bereikt men de Pool.

Stanley, dapper bijgestaan door de Belgische officieren Hanssens, Vandevelde, Van Gele en Coquilhat, sticht Leopoldstad en snelt, in December 1881, ter verovering van den hoogen stroom, bij middel van drie kleine stoomschepen.

Van af Banana tot aan de Falls, doet hij eene keten standplaatsen ontstaan. De verkenningstochten worden talrijker; verdragen worden gesloten tusschen het « Studiecomiteit » en de inlandsche hoofden.

De staatkundige zijde der actie wordt duidelijker, en weldra, den titel aannemende van « Association Internationale du Congo » (Internationale Congovereeniging), bereidt het Comiteit de stichting van het koloniale rijk voor.

Vijf jaren waren voldoende om tot in 't hart van het land de schitterendste verkenningen uit te voeren, op vreedzame wijze een honderdtal nieuwe volkeren te bezoeken, van de inlandsche hoofden meer dan vijfhonderd suzeriniteitsverdragen te bekomen, veertig inrichtingen tot stand te brengen, waarop de blauwe vlag met de gouden ster der « Internationale Congovereeniging » wappert; op den hoogen Congo stroomopwaarts de watervallen, vijf stoomschepen uit te zenden, de

wijde streek van de kust tot de Stanley-Falls eenerzijds en van Bangala tot Luluabourg anderzijds, te bezetten.

Europa's diplomatische wereld kon niet langer de onverschillige toeschouwer blijven van zulk eene kranige en reeds met zeer merkwaardige uitslagen bekroonde onderneming. Zoo gebeurde het dan ook dat op 10 April 1884, de Vereenigde-Staten van Amerika de vlag der « Internationale Congovereeniging » erkenden, tezelfden titel als die eener bevriende regeering.

Om de eischen te verijdelen van Portugal, dat, door Engeland bijgestaan, zijne heerschappij op de beide oevers van den Congostroom, van Banana tot Noki wou uitoefenen, sloot de « Vereeniging » op 23 April 1884, een verdrag met Frankrijk. Dit land verbond er zich toe, de vrije standplaatsen en gewesten der « Vereeniging » te eerbiedigen. Van haren kant, verklaarde de « Vereeniging » dat zij hare bezittingen aan niemand zouafstaan en dat, indien zij er door onvoorziene omstandigheden toe gedwongen werd, zij aan Frankrijk de voorhand zou geven. Het beheer der Fransche Republiek stemde er op 5 Februari 1895 in toe, dat dit voorkeu recht niet tot nadeel van België zou mogen benuttigd worden.

Prins von Bismarck trad op als verdediger van den nieuwgeboren Staat. Duitschland erkende officieel de « Internationale Congovereeniging » den 3ⁿ November 1884, en ontbood, in overeenstemming met Frankrijk, de Conferentie van Berlijn.

De Conferentie van Berlijn.

Deze Conferentie, welke in de annalen van het menshdom hare plaats heeft ingenomen, werd op 15 November 1884 onder het voorzitterschap van Prins von Bismarck ingehuldigd; haar doel was drievoudig :

1° Handelsvrijheid in het watergebied en aan de mondingen van den Congostroom;

2° Toepassing van de beginselen der vaartvrijheid op de Congo- en Nigerstroomen;

3° Bepaling der pleegvormen welke dienden nageleefd opdat de nieuwe bezettingen op de Afrikaansche kusten als werkelijk bestaande zouden aangezien worden.

Veertien mogendheden waren daar vertegenwoordigd : Groot-Brittanje, Frankrijk, Italië, de Vereenigde-Staten van Amerika, Duitschland, Rusland, Oostenrijk-Hongarije, Spanje, de Nederlanden, Portugal, Zweden-Noorwegen, Turkije, Denemarken en België. De beraadslagingen duurden drie maanden. De beslissingen werden onder den naam « Algemeene akte der Conferentie van Berlijn » verzameld. Middelerwijl, werden de diplomatische onderhandelingen tusschen de groote mogendheden en de « Vereeniging » voortgezet. Op 23 Februari 1885, ontving de Conferentie van den heer kolonel Strauch, voorzitter der « Internationale Congovereeniging », het bericht harer erkenning als Souvereine Staat door al de te Berlijn vertegenwoordigde mogendheden. Tezelfder tijd verklaarde de « Vereeniging » zich aan te sluiten bij de Algemeene Akte. Al de leden der Conferentie juichten den nieuwen Staat met geestdrift toe en brachten hulde aan den stichter. Bij de sluiting der werkzaamheden, sprak Prins von Bis-

marck deze aanmoedigende woorden uit : « De nieuwe Congostaat is bestemd om een der voornaamste beschermers te worden van het werk dat wij beoogen; ik vorm de vurigste wenschen voor zijne voorspoedige uitbreiding en voor de verwezenlijking van de hooge denkbeelden zijns stichters ».

Sir Malet, vertegenwoordiger van Groot-Brittanje, beoordeelde als volgt het pas opkomend werk van Koning Leopold II :

« In den beginne ontmoette Zijne Majesteit zekere sympathie, doch het was de sympathie van het medelijden. Men achtte de onderneming boven zijne macht, maar men ziet thans dat de koning gelijk had en dat het door hem nagestreefde denkbeeld geen utopische droom mocht heeten. Hij heeft het uitgewerkt ondanks moeilijkheden welke den uitslag nog schitterender maken. »

De te Berlijn door het koninklijk werk verworven lof had grooten weerklank in België. Talrijke vertoogen en huldeblijken uitgaande van gemeentebesturen, vaderlandsche en menschlievende vereenigingen, handel- en nijverheidsvennootschappen, kwamen op het koninklijk paleis toe.

Den 1ⁿ Juli 1885, kondigde de Gouverneur van Congo, sir de Winton, te Boma, de stichting van den Onafhankelijken Congostaat af.

Den 1ⁿ Augustus daarop volgend, nam Leopold II, met de goedkeuring der beide Kamers, den titel van « Souverein van den Onafhankelijken Congostaat » en maakte aan de vreemde mogendheden zijne optrede in deze hoedanigheid bekend. De nieuwe Staat, gebruikmakende der hem bij de Algemeene Akte toegekende macht, verklaarde zich voortdurend neutraal.

Het inrichtingstijdperk.

De stichtingsperiode in 1876 begonnen, eindigde in 1895. Het inrichtingstijdperk ging aanbreken. Leopold II zou er zich met onverpoosden ijver aan toewijden.

Grenfell, Capello, Ivens, von Wissmann, Ludwig Wolf, Lenz, Buttner, von François en Emin Pacha bezoeken nieuwe streken en volgen, stroomopwaarts, belangrijke rivieren, waarvan het bestaan vroeger nooit vermoed werd.

De Congostaat had in het begin zijne spoedige ontwikkeling te danken aan de talrijke Belgen en vreemdelingen die hem hunne kostbare medewerking verleenden; onder hen dienen vermeld : kapitein Thys en kapitein Cambier, die den opbouw voorbereidden van den spoorweg Matadi-Leopoldstad, lijn zonder dewelke zooals Stanley het zegde : « Congo geen penny waard zou zijn »; A. Delcommune, die het Meer Leopold II, de Kasai, de Sankuru, de Lulonga, den Kwango doorkruiste; Dupont, die de aardkundige samenstelling van het district der watervallen bestudeerde; Hanssens, Grenfell, Van Gele, G. Le Marinel, Liénart, Hanolet, De Rechter, die de Ubangi en de Uele verkenden; Coquilhat en Costermans die, daarna, den Evenaar en den Pool uitbreidden.

's Konings Testament.

Leopold II wou in eene plechtige akte zijne inzichten nader bepalen : vanaf 2 Augustus 1889, d. i. twee dagen na de stichting te Brussel van de « Compagnie du Chemin de fer du Congo », ging hij de verbin-

tenis aan, na zijn overlijden al zijne souvereine rechten op den Onafhankelijken Congostaat aan België bij wijze van nalatenschap over te maken.

« Laat mij toe U te zeggen, schreef de Vorst aan den heer Beernaert, hoofd van het Kabinet, hoezeer ik de Kamers en het Gouvernement dankbaar ben voor de hulp welke zij mij in deze onderneming herhaaldelijk verleenden. Ik meen mij niet te vergissen wanneer ik bevestig dat België er belangrijke voordeelen uit trekken zal en dat er voor ons land op een nieuw continent heilvolle vooruitzichten zullen opdagen. »

Dit schrijven werd aan de Kamer der Volksvertegenwoordigers medegedeeld. Bij de wet van 25 Juli 1890, bekrachtigde het Parlement eene tusschen den Onafhankelijken Congostaat en België gesloten overeenkomst, waarbij door België eene som van 25 millioen werd voorgeschoten. De overeenkomst kende aan België het recht toe, zich na een tijdsbestek van tien jaar, Congo aan te hechten.

De Arabische Veldtocht.

Aan den jongen Afrikaanschen Staat ging een lastig vraagstuk worden voorgelegd : de bestrijding van den slavenhandel. De Algemeene Akte van Berlijn had aan hare ondertekenaars de verplichting opgelegd, te water en te land den slavenhandel te keer te gaan. Doch zij had geen beslissend strijdplan opgemaakt. De Onafhankelijke Congostaat had evenwel alle administratieve en politieke maatregelen getroffen om bedoelden handel te doen verdwijnen. In 1889, op Engeland's aanvraag, vergaderde te Brussel eene Conferentie tot bekämpfung van den slavenhandel. Uitmuntende voornemens werden er getroffen; doch door de aarzelingen van enkele mogendheden werd de bekrachtiging van de Algemeene Akte der Conferentie van Brussel slechts den 18ⁿ Maart 1891 ondertekend.

Het vraagstuk van den slavenhandel opwerpen was zooveel als den oorlog verklaren aan de Arabieren, bloedzuchtige en roofzieke handeldrijvers die het hart van Afrika door hufne wreede en beruchte invallen teisterden. De Congostaat heeft zulks begrepen.

In 1886, bij de Stanley-Falls, werd het gezag der blanken reeds in opspraak gebracht door de aanmatigingen van Rachid, neef van Tippu-Tip, en de overwegende invloed van den Arabier op den Blanke groeide spoedig aan over gansch het watergebied van den hoogen stroom. Op 21 October 1891, ingevolge het uitmoorden der zending Hodister en den val van verscheiden Staatsposten, worden de vijandelijkheden geopend. Zij zullen slechts in 1894 een einde nemen.

Deze schitterende Arabische veldtocht, die een der edelste tijdperken onzer koloniale geschiedenis daarstelt, is rijk aan hooge feiten en heldendaden. Het bloed dat voor deze gewichtige zaak vergoten werd, bevestigde op beslissende wijze de overhand van den Blanke op den Aziaat over gansch het gebied van den Congostroom. Nyangwe, Stanleystad, Kasongo en de Lomami waren getuigen van wapenfeiten die den naam van « Belg » met roem en luister omkleedden. De Staatstroepen stonden onder de bevelen van Belgische keur-officieren, waaronder de schitterendste : Dhanis, Ponthier, Chaltin, Jacques, Lothaire, Fivé en Dorme, die tegen de samenhandelende

machten van Saïd-ben-Abedi en Rimaliza te kampen hadden. Hunne bewonderenswaardige koelbloedigheid en hunne aanhoudende wilskracht rezen tot heerlijke zelfopoffering, en sergeant De Bruyne verdiende, door zijn verheven voorbeeld van edelmoedigheid en dapperheid, dat zijn naam met gouden letters in de geschiedenis van den Arabischen veldtocht geschreven werd.

Dat was het glanzend tijdperk, toen de harten eenparig aan edele denkbeelden gehoorzaamden om de inzichten van den stichter der kolonie te verwezenlijken, namelijk : « Voorspoed voor het land, steun voor de minderen. »

Daar de beschaving zegevierde, werd de slavenhandel allengs uitgeroeid, dank zij de bezetting van al de strategische punten, de vermenigvuldiging der standplaatsen langs den Hoogen-Congo, de Itimbiri, de Aruwimi en hunne toevloeiingen; het opslaan van kampen, onder meer te Kasongo, te Kabambare en te Dungu, het inrichten van eenen stroomvaartdienst op den Hoogen-Ubangi, den Sankuru en den Kwango; het instellen van regelmatige rechtsgebieden in het watergebied van den Hoogen-Congo te Leopoldstad, te Nieuw-Antwerpen en te Stanleystad; het tot waarde brengen van den Maniëma, de bezetting van het gewest tusschen den Kivu en het Moëromeer gelegen, waaraan insgelijks de beambten der « Belgische Vereeniging tot bestrijding van den slavenhandel » deelnamen, en, eindelijk, dank zij den opbouw van eenen spoorweg welke aan de ontdekkingsreizigers toeliet alras gansch onbekende streken te bereiken.

De Missionarissen, ondertusschen, vestigden zich stoutmoedig op geheel de wijde middenvlakte van den Staat om er het Evangelie te verkondigen aan volkeren die aan den bārbaren fetischdienst en aan de Mohamedaansche leer waren overgeleverd. Onder deze Evangeliepredikers mogen als voorbeelden van dapperheid, uithoudingsvermogen en onbaatzuchtigheid worden aangehaald : de EE. PP. De Deken en Cambier, en de Eerw. Grenfell.

De Koning, die de groote inrichter van den Arabischen Veldtocht was, bereikte zijn doel. Het meerendeel der vroegere meesters onderwierpen zich aan de wetten van den Staat, terwijl de andere ten Oosten der groote Afrikaansche meren vluchtten.

Verkenning van Katanga en bezetting der Lado-Enclave.

Vanaf dit oogenblik en ten einde de grondvesten der staatkundige en economische inrichting voor te bereiden, nam de stelselmatige en vreedzame doordrang tot aan de uiterste grenzen van den wijden Staat eene groote uitbreiding.

De door onze landgenooten geleide verkenningstochten volgen elkander herhaaldelijk op. De twee voornaamste ten Zuiden, worden door Paul Le Marinel en Alexander Delcommune ingericht. Zij verrijkten Congo met eene nieuwe en kostbare mijnprovincie : « Katanga », waarvan stoutmoedige Belgische ontdekkingsreizigers de voor onzen invloed openstaande gewesten doorkruisen. Terwijl het Kasaigebied en Katanga wetenschappelijk onderzocht worden, verovert Vankerckhoven de Uele in het Noord-Oosten en bereikt Milz den Nijl, nabij Wadelai. Nilis en de la Kethulle rukken door tot in de Bahir-el-Ghazalvallei en doen er de blauwe vlag wapperen; Hanolet komt terecht in het watergebied van den Chari, voornaamste toevloeiing van het Tchadmeer.

Dat ook was nog een tijdperk van heldendaden, van onvermoeibaren arbeid en van voordeelige aanwinsten, waarbij onze landgenooten zich om het meest tot 's Lands roem en welzijn wisten te onderscheiden.

Te vergeefs trachten enkele benden madhisten en Azande-hoofden opstand te verwekken. De macht van den Staat neemt hoe langer hoe meer toe en bevestigt zich overal.

Op 12 Mei 1894, had Engeland de Lado-Enclave en den Bahr-el-Ghazal aan den Congostaat pachtsgewijze afgestaan. Een klein leger vertrok in 1896 uit den Maniëma om, onder de bevelen van baron Dhanis, gezamenlijk met de uit Kairo vertrokken Egyptische troepen van Lord Kitchener, in het Blanke Nijldal aan eene onderlinge en krachtdadige actie tegen de Madhisten deel te nemen. Deze laatste waren sedert 1885 meester van het Hooge Nijlgebied door den moord van Gordon Pacha welke den val van Kartoum voor gevolg had.

Droevige voorvallen zouden ongelukkiglijk de verwezenlijking van dit grootsch ontwerp verhinderen. Op 15 Februari 1897, door de ontberingen uitgeput, maakt de voorhoede der expeditie Dhanis opstand nabij Dirfi.

De kolom Chaltin die zich bij de kolom Dhanis moest aansluiten wist echter aan de opstandsbeweging te ontsnappen en rukte vastberaden voorwaarts in de richting van Lado. Na een hevigen op 14 September 1897 bij Redjaf geleverden slag, vluchtten de verslagen Derwischen naar het Noorden der Lado-Enclave, welke door de Staats-troepen onmiddellijk bezet werd.

De tot oproer gekomen Batelela-soldaten zouden later over gansch het Oostelijk gedeelte van den Staat groote verwoestingen veroorzaken. Het is slechts in 1908 dat hunne benden in het Zuiden van den Kasai voorgoed verslagen werden.

Congo's economische ontwikkeling.

Terwijl hij zijn gezag deed eerbiedigen, hield de Onafhankelijke Congostaat zich ook druk bezig met de ontwikkeling zijner economische toerusting en zijner diensten van openbaar nut. Eene telegraaflijn verbindt Boma met Coquilhatstad, eene andere Kasongo met Uvira.

De Mayumbe-spoorweg wordt aangelegd. Onder de werkzame en krachtdadige leiding van ingenieur Adam, wordt het aanleggen ondernomen van den spoorweg der Groote Meren welke eenerzijds, den Congostroom met het transafrikaansch spoor « Kairo-Kaap » en, anderzijds, den Atlantischen met den Indischen Oceaan verbinden moet; de openbare orde wordt door de Landmacht en door de rechtbanken evenzeer als door de ambtenaren van het Beheer verzekerd.

De uitvoer stijgt van 7 millioen in 1887, tot 80 millioen in 1908; de invoer van 10 millioen tot 35 millioen. De Staat toont zich bovendien bezorgd voor de lotsverbetering der blanken en negers die het uitgestrekt Congogebied bevolken.

Hospitalen, lazaretten, een bacteriologisch gesticht en pokstofvoortbrengende posten worden opgericht.

Ook, wanneer men eenen terugblik werpt in 't verleden, wanneer men beschouwt welke ontzaglijke arbeid diende verricht om zulk eene onderneming zoo spoedig te doen vorderen vanaf den dag waarop Stanley het geheimvolle land voor de beschaving opende, dan moet

men erkennen, dat de Souverein en zijne medewerkers eene wilskracht en eene beradenheid te toonen hadden die den naam van Belg eer aandoen.

« 't Is een reuzenwerk door dwergen verricht » zooals de Brazza zegde. De heer Paul Leroy-Beaulieu, de groote Fransche economist, verborg evenmin zijne bewondering voor de vervulde taak. « Het zal », zoo schrijft hij, « Koning Leopold voor eeuwig tot eer strekken de toekomst van dat werelddeel te hebben voorzien, het ten prijze van de grootste opofferingen te hebben voorbereid en zich niet te hebben laten beïnvloeden noch door vermoeienis, noch door den twijfel welke de traagheden en tegenkantingen van het begin, bij eenen minder flinken geest zouden hebben te weeg gebracht. Als stichter van een rijk, verdient hij te worden gerangschikt onder de grootste vorsten van dezen tijd. »

« 't Is aan Leopold II dat het hart van het Afrikaansche land verrijzenis en leven zal te danken hebben », zoo spreekt kardinaal Lavigerie.

De onderzoekscommissie.

De volhardende wil van den Koning wankelde niet onder de scherpe kritieken waarmede de pennestrijders hem overlaadden. Eene afbrekende polemiek werd in Engeland tegen zijn vernuftig werk ondernomen. Hij streefde, op nog meer doordrijvende wijze, naar het beoogde doel met de noodige hervormingen en verbeteringen te verzekeren. Op 23 Juli 1904, stelde hij eene Commissie aan, bestaande uit drie hoogere magistraten van drie nationaliteiten, belast met een algemeen onderzoek. Luidens door den Vorst gegeven bevelen, werd aan de Commissarissen een grensloos gezag toegekend. De Commissie verbleef vijf maanden in Congo. Het door haar neergelegd verslag, dat verscheiden belangrijke hervormingsontwerpen voorstelde, bracht niettemin eene schitterende hulde aan het gebouw dat door 's Konings wil werd opgetrokken.

« Al hadden wij alleen voor opdracht het naspeuren der slechte behandelingen en misbruiken waarover de inlanders zouden hebben te klagen gehad, al moesten wij ons vergenoegen met de vaststelling van het slechte en het verkeerde, toch meenen wij het geoorloofd, terloops ook het goede aan te stippen waardoor onze aandacht getroffen werd. Wanneer men in Congo rondreist en den vroegeren toestand, ons door de verhalen en beschrijvingen der ontdekkingsreizigers bekendgemaakt, met den huidigen toestand vergelijkt, dan gevoelt men bewondering en verbazing ».

De aanhechting.

Op 14 December 1906, nam de Kamer der Volksvertegenwoordigers, met 128 stemmen tegen 2 en 29 onthoudingen eene dagorde aan, waarbij aan de verhevenheid van het Congoleesch werk en aan de vaderlandlievende inzichten zijns stichters hulde werd gebracht en België's rechten op Congo bevestigd. De dagorde uitte den wensch der Kamer, zoo spoedig mogelijk het vraagstuk van Congo's overname te mogen behandelen.

Eene bijzondere Commissie, « Commissie der XVII » genaamd, en samengesteld uit volksvertegenwoordigers van al de politieke par-

tijen, werd door de Kamer gelast het wetsontwerp van 7 Augustus in te studeeren en de aanhechting voor te bereiden.

Na twee maanden werkzaamheid, diende de bijzondere Commissie haar verslag in over het koloniaal wetsontwerp waaraan zij belangrijke wijzigingen toegebracht had. Op 15 April 1908, werden de besprekingen in de Kamer geopend; zij duurden lang en waren met vaderlandsliefde bezielde.

De heer J. Renkin, minister van Justitie, trad op als voorstander van het Congoleesch werk. Zijne begeesterende redevoeringen, rijk aan verheven gevoelens, aan vurige liefde voor het vaderland, aan onbaatzuchtige principen van menschlievendheid, brachten bij hen die aarzelden, eenen omkeer te weeg. Het ontwerp tot het wezenlijken der aanhechting van Congo aan België werd den 20^{en} Augustus daaropvolgend door eene groote meerderheid gestemd, en, na dertien aan de bespreking besteede zittingen, werd de aanhechting, op 9 September, onder langdurige toejuichingen door den Senaat bekrachtigd.

Den 15^{en} November 1908 bestond er geen « Onafhankelijke Congo-staat » meer, deze was nu « Belgisch-Congo ».

Zij allen die aan dat verheven werk hun leven hebben gewijd, hetzij tijdens ontdekkingsstochten, hetzij in de Evangelieprediking of in handelondernemingen, en die, doordat zij vanaf de eerste expeditie tot heden toe, den vooruitgang der beschaving verzekerden, grootelijks hebben bijgedragen tot de opbeuring van het neger-ras, aldus gelegenheid gevende aan machtige volkeren, onze hoedanigheden als koloniseerders te loven en te prijzen, ja, zij allen hebben recht op de dankbaarheid van gansch het Belgisch volk!

Met ingetogen eerbied buigt men het hoofd ter nagedachtenis van de baanbrekers der beschaving, die met heldhaftig vertrouwen hun bloed vergoten om een uitgestrekt, barbaarsch en in de duisternis gedompeld gewest tot een voor de toekomst wijdgeopend land te verwerken.

Doch het is voornamelijk aan de vernuftige en buitengewoon krachtdadige hoedanigheden van koning Leopold II, aan zijne scherpzinnigheid, aan zijnen onverpoosden arbeid dat België de Congo-kolonie verschuldigd is, alsmede hare spoedige ontwikkeling die de andere koloniseerende landen tot bewondering gedwongen heeft.

Hij had de overtuiging, dat België met zijne enge grenzen, waarin de drukste en bedrijvigste bevolking der wereld het nauw voelde, een land was waarvoor de uitwegen eener Kolonie het meest onontbeerlijk bleken.

Deze gedachten ontmoetten te dien tijde niet veel bijval en mannen van aanzien oordeelden dat de handel met de naburige landen voldoende was om onzen nationalen bloei te verzekeren. De stichting van den Onafhankelijken Congostaat in zijnen eigenaardigen vorm, zonder de verantwoordelijkheid noch het beheer eener Europeesche mogendheid, was een feit zonder voorgaande.

De volharding en de standvastigheid van Leopold II wisten bij menige Belgen en vooral onder de officieren, verstandige, trouwe en heldhaftige medhulp te vinden.

Zoo geschiedde het dat deze gewesten, waaraan de meest noodzake-

lijke bestanddeelen van eenen staat ontbraken, stelselmatig bezet werden, nauwkeurig afgebakend en voorzien van eene volledige administratie, steunende op eene ernstige openbare macht.

Op dit ontzaglijk werk dat hij tot zijn einddoel, 't is te zeggen tot de aanhechting door België, heeft voltrokken, komt aan Koning Leopold II het onbetwistbaar recht van den uitvinder toe.

De geschiedenis die de zaken op zekeren afstand en dus op meer onpartijdige wijze beschouwt, zal hem de zeldzame verdienste toekennen, de waarde van Midden-Afrika vóór al de groote geesten van zijnen tijd te hebben voorzien, en zal hem onder de groote rijksstichters rangschikken. (Uittreksel uit de rede van koning Albert op 's Lands Koloniaal Congres.)

OORLOGSSTAAT 1914-1919

Vol eerbied voor artikel 10 uit de Algemeene Akte van Berlijn, waarbij de neutraliteit van het overeengekomen Congogebied gewaar-

borgd was, had het Belgisch Beheer vanaf 7 Augustus 1914, aan de Engelsche en Fransche Gouvernemen ten laten weten, dat het geenszins verlangde het veld der vijandelijkheden tot in Midden-Afrika uit te breiden.

Tezelfder tijd deed het verdedigingsmaatregelen treffen langsheen de wederzijdsche Belgische en Deutsche grenzen, en verzocht het de overheden zich van alle vijandelijke daad tegenover de Deutsche koloniën te onthouden.

I. — Verdedigingsveldtocht.

Niettegenstaande dat alles, schonden de Deutsche overheden alras de Algemeene Akte van Berlijn door eene reeks aanslagen tegen onze Oostelijke grens en inzonderheid tegen de haven van Lukuga op het Tanganyikameer, waar het Belgisch ongewapend stoomschip *Alexandre Delcommune* met kanonnen beschoten werd, en ten Noorden van het Kivumeer, waar eene ernstige nederlaag alle verder gedacht van aanval tegenhield.

Vanaf dit oogenblik, werden dringende en krachtdadige verdedigingsmaatregelen getroffen, ten einde het uitgestrekt gebied der kolonie tegen den inval der Deutsche koloniale troepen te beschutten.

Daar het Fransch Gouvernement de medewerking der Belgische koloniale manschappen ingeroepen had om de Fransche kolom te ondersteunen, die, onder de bevelen van generaal Aymerich, in de Sangha werkzaam was, werd er een Belgisch detachement naar Onesso afgezonden. Het veroverde de vesting N'Zimu en hielp mede aan de operatiën die den val te weeg brachten van Molundiu, van Lomië en van Yaundë, zetel van den Deutschen gouverneur en van den Deutschen staf. Op 28 Januari 1916, rukten de kolommen der drie legers zegevierend de Yaundëvesting binnen, alwaar de Fransche, Engelsche en Belgische vlaggen worden geheschen.

Toen in September 1914 de stad Abercorn, in Rhodesia, door de Duitschers aangevallen werd, riepen de Engelsche overheden de

hulp in der Belgen die den grenspost bezetten. Onmiddellijk werd eene hulpkolom naar het bedreigde Abercorn uitgezonden en vervolgens naar het onder de bevelen van den Engelschen majoor O'Sullivan staande Saisi, dat bestormd werd door eene sterke vijandelijke macht, samengesteld uit 300 blanken en meer dan 2,000 negers, van moderne toerusting voorzien. Ondanks de ongelijke machten erkenden de Duitschers de nutteloosheid hunner herhaalde pogingen, en staakten zij hunne aanvallen; van toen af, bepaalde zich de rol der Belgische bataljons bij defensieve verkenning. De Belgische troepen verlieten slechts, in November 1915, de grens van Rhodesia, wanneer zij naar het Noorden geroepen werden om aan de ontworpen offensief deel te nemen.

In korte woorden: de Belgische koloniale troepen verzetten zich, gedurende twintig maand, zegevierend tegen 's vijands ondernemingen. Al de pogingen van dezen laatste liepen voor hem op bloedige nederlagen uit. Onze troepen namen insgelijks deel aan de operatiën der Franschen tot verovering van den Kameroun, en der Engelschen in Rhodesia.

Intusschentijd wordt eene offensieve actie van grooten omvang in het Afrikaansche Oosten voorbereid, ten einde bij de eerste mogelijkheid den oorlog in het hart zelf der Duitsche bezittingen van Evenaars-Afrika over te brengen en aldus voorgoed aan 's vijands invallen een einde te stellen.

Gedurende het gansche jaar 1915, worden stelselmatig de merkwaardigste en sterkste krachten ingespannen om, met beperkte middelen en op meer dan 400 kilometer afstand van de verkeerswegen, een gansch leger tot stand te brengen, dat, in December, 12,000 man bereikte en voorzien was van eene moderne artillerie en van eene flotilje vliegtuigen.

II. — Eerste veldtocht in Duitsch Oost-Afrika.

Van 1 Januari tot 31 Mei 1916, d. i. op vijf maanden tijds, werden 66,000 vrachten van allen aard op menschenrug naar de concentratiepunten vervoerd, derwijze dat al de beschikbare werkmiddelen aan het hooger bevel konden worden ter hand gesteld tot welgelukken der onderneming van het expeditiekorps.

Eene volhardende krachtinspanning was noodig tot het uitvoeren dezer onderneming, waarbij van Boma tot de Groote Meren, een tocht van 2,000 kilometer diende afgelegd, onder bijzonder moeilijke omstandigheden, voortvloeiend uit den oorlogstoestand, die reeds twee jaar geduurd had.

De gezamenlijke in April 1916 op de oostelijke grens vereenigde Belgische koloniale troepen telden veertien gemengde bataljons, een leger uitmakend van 15,000 man in twee brigaden verdeeld, bevattende ieder twee regimenten, vergezeld door artillerie en allerlei bevoorradingsvervoer. Eene luchtfлотilje werd op het Tanganyikameer onder de bevelen van kolonel Moulaert toegerust.

Het expeditiekorps stond onder het hooger bevel van generaal Tombeur. De noorderbrigade onder dat van kolonel Molitor. De zuiderbrigade had luitenant-kolonel Olsen als overste.

Op 18 April 1916 wordt de offensief ingezet door de zuiderbrigade

die, na op de oostelijke kust van het Kivumeer te zijn ontscheept, Shangugu inneemt, terwijl eene andere kolom de Ruzizi oversteekt.

Op 25 April rukt de te Kamwezi verzamelde noorderbrigade vooruit.

Op 30 April, verovert de Belgische kolom Kasibu en op 6 Mei, Kigali, een belangrijk door den vijand verlaten aanknooppingspunt. Op 22 Mei, trekt zij Nyanza binnen, waar zij zich aansluit bij een detachement der zuiderbrigade, dat sedert den 19ⁿ de plaats bezette welke de vijand na zwakken weerstand had ontruimd.

Onder den aandrang der Belgische kolommen, die hem met omsingeling bedreigen, is de vijand gedwongen al zijne stellingen in den steek te laten. Hij trekt zich terug in de richting van Tabora, achtervolgd door het expeditiekorps dat, na verscheiden gelukkige slagen, Usumbura, Iruwura, Kokawani, Niawiogi, Gitega, Kesa, en op 23 Juni, Biaramulo verovert.

Deze snelle verrichtingen leidden tot de verwezenlijking der voorschriften van het Beheer welke de bezetting der Ruanda- en Urundigebieden oplegden.

Op 8 Juli, rukt de zuiderbrigade vooruit in de richting van Udjidji om den Duitschen Tanganyikaspoorweg in haar bereik te krijgen. Kigoma, eindpunt der lijn, wordt den 28ⁿ Juli bezet. Door dit schitterend wapenfeit, valt eene belangrijke strook der spoorlijn, welke den Indischen Oceaan met het Tanganyikameer verbindt, zonder slag of stoot in onze handen, evenals een aanzienlijk materiëel.

De door onzen bijval begeesterde bevolking draagt bij tot de bevoorrading der troepen, die in 't vervolg den spoorweg voor hun vervoer zullen kunnen benuttigen.

Na, op 2 September, Kologwe te hebben bereikt, vordert de noorderbrigade in de richting van Tabora, aan haren linkervleugel door de troepen van den Engelschen generaal Crewe gesteund. Een te Karema ontscheept bataljon van de groep die op het meer gelegerd was, begeeft zich naar Sikongo met hetzelfde doelpunt als de noorderbrigade : 't is te zeggen : Tabora.

Begin September 1916, omringde het expeditiekorps Tabora, waar al de teruggeweken Duitse troepen vergaderd waren.

Op 16 September, trekt de zuiderbrigade vastberaden langs de versterkte plaatsen van Lulanguru en van Gange op Tabora af.

Zonder aan de reserves te raken, rukken de noordertroepen voorwaarts, gesteund door kanonvuur, en veroveren met geweld Utumbogo, Matende, Misha en Itaga. In den nacht van den 18ⁿ tot den 19ⁿ September zijn beide brigaden tot den beslissenden aanval tegen Tabora bereid; doch de Duitschers nemen den strijd niet aan; zij verlaten de stad en zetten hunnen aftocht voort.

Den 19ⁿ September 1916, treden de Belgische troepen als overwinnaars de gewezen Arabische hoofdstad binnen en de nationale vlag wordt er onmiddellijk geheschen! Een aanzienlijke oorlogsbuit valt in Belgische handen. De Belgen verlossen 189 blanke gevangenen en geïnterneerden.

De dadelijk ondernomen achtervolging wordt op hooger bevel gestaakt, wanneer onze kolommen reeds Sikongo hadden bereikt.

Daar onze troepen de hun opgelegde taak vervuld hadden, en daar hunne latere tusschenkomst niet voorzien was, werd het expeditiekorps gedemobiliseerd.

III. — Tweede veldtocht in het Duitsche Oosten.

In April 1917, werd de medewerking van het expeditiekorps aangevraagd om de krijgsverrichtingen tot de volledige overgave der Duitsche koloniën te hernemen.

De opdracht waarmede men de Belgische troepen belastte, was tweevoudig : zij moesten optreden tegen de kolom Wintgens die Tabora bedreigde, deze schadeloos maken of ze teruggedrijven in den omsingelingskring onzer bondgenooten; zij moesten ook deelnemen aan de aanvallende operatiën tegen het grootste gedeelte van het leger en zulks totdat de weerstand van den vijand in Duitsch Oost-Afrika een einde zou nemen.

In zijnen optocht naar Tabora, kwam Wintgens in botsing met de Belgische bataljons die de stad aan den zuidkant verdedigden. In den nacht van 22 tot 23 Mei wordt hij gevangen genomen. Zijne kolom, waarvan Naumann het bevel overneemt, wijkt linksaf en slaagt erin te ontsnappen. Alsdan begint, in de streek ten Zuiden van het Victoriameer, de drukke achtervolging van eenen vijand wiens bewegelijkheid uitstekend zijne plannen dient. Naumann mislukt echter, door de tusschenkomst der tegen hem gerichte Belgische troepen, in zijne poging, Muanza te naderen. Na tweemaal tot het gevecht te zijn gedwongen geweest, op 8 Juni te Mkalama, en op 28 Juni te Ikoma, wordt hij eindelijk naar het Oosten teruggeworpen, waar zijne in verscheiden detachementen gesplitste kolom geheel en gansch in de handen valt der Britsche troepen die in deze streek werkzaam waren.

In het Zuiden van Duitsch Oost-Afrika, namen vier te Kilosa vergaderde Belgische bataljons de offensief nabij de Ruaha, waarvan de vijand, onder de bevelen van Tafel en van Lettow, den noorderlijken oever in zijn bezit hield. Op 18 Augustus, werden Kidodi en Tope aangevallen en ingenomen, den 21ⁿ werd de Ruaha overgestoken. Na nieuwe gevechten, zetten de Belgische troepen hunnen opmarsch over Kilombero voort. Zij beklommen de hellingen die eenen toegang tot de hoogvlakten van Mahenge boden en verijdelden overal den weerstand van eenen hardnekkigen vijand. Hevige slagen werden insgelijks in de onmiddellijke nabijheid van Mahenge geleverd, doch 's vijands pogingen waren nutteloos; op 9 October rukten de Belgen de stad binnen. Daarna vorderden onze zegevierende troepen tot voorbij de Luwegu, hunne actie vereenigend met deze der Britsche troepen die uit het Zuiden kwamen, terwijl Belgische te Kilwa ontscheepte manschappen zich in de richting van Liwale hadden begeven. Tafel verhaastte zijnen aftocht, achtervolgd door de Belgische kolom die van Kilwa zuidwaarts naar Masasi, d. i. op ongeveer 1,000 km. van Tabora, vooruit rukte. Onophoudelijk verjaagd, werden de Duitschers ertoe gedwongen naar de Portugeesche bezittingen in den Mozambiek te vluchten. Daar de aanwezigheid der Belgische koloniale troepen alsdan doelbaar bleek, werden zij naar hun vertrekpunt teruggevoerd.

IV. — Beschutting der grens tegen eenen aanvallenden terugtocht der Duitschers.

Daar, in September 1918, de Duitsche troepen, onder de bevelen van von Lettow, opnieuw de Rovuma hadden overgestoken en in

noord-westelijke richting vorderden, werden, zoowel in de bezette gebieden als in Katanga en bij de troepen van het Oosten, die voor de demobilisatie in de Tanganyikastreek vergaderd waren, maatregelen getroffen om het gevaar af te weren dat onze grenzen bedreigde. Op hetzelfde oogenblik waarop von Lettow in Rhodesia binnendrong en op Kasama aanrukte, verdedigden detachementen uit de Katangatroepen de Luapula en bereikten eenheden der Oostelijke troepen, door eene zuidwaartsche beweging, de grenslijn van het Moëro- naar het Tanganyikameer. Op 11 November 1918 gaf von Lettow, die het nieuws van den wapenstilstand vernomen had, zich aan de Britsche overheden van Abercorn over.

* * *

Deze schitterende aanvallende veldtocht, welke meer dan twee jaar duurde, en waarbij Tombeur, opperbevelhebber van den eersten veldtocht; Huyghe, opperbevelhebber van den tweeden veldtocht; Olsen, brigadecommandant en bevelhebber der troepen in Rhodesia; Molitor, brigadecommandant; Moulaert, bevelhebber der Tanganyikagroep; Weber, bevelhebber *ad interim* der zuiderbrigade; Bataille, Muller, Rouling, Thomas, regimentsbevelhebbers, en zooveel anderen, zich beroemd maakten, had voor eindelijken uitslag, het onder Belgisch mandaat stellen der rijke Ruanda- en Urundigebieden, welke ongeveer 50.000 km² bedekken en bewoond zijn door talrijke en bedrijvige volkeren, die hunne nieuwe koloniseerders als verlossers toejuichten.

UITTREKSEL UIT KONING ALBERT'S REDE op 's Lands Koloniaal Congres, 18 December 1920.

MIJNE HEEREN,

« Het nut der kolonisatie wordt op heden niet meer betwist. Het is een algemeen feit dat zich met toenemende kracht bevestigt. Al de voor kolonisatie vatbare streken zijn ten deel gevallen aan een volk dat naar uitbreiding streeft, ook is de verdeeling van den aardbol onder de groote vooruitstrevende landen om zoo te zeggen voltrokken.

» Het is vier-en-veertig jaar geleden dat Leopold II, met zeer geringe middelen doch met onwankelbaren wil, het doordringen tot in het nog onbezochte Midden-Afrika waagde.

» Thans is het de Belgische Natie die op Congo hare volkomen souvereiniteit uitoefent en die ten aanzien der wereld de verantwoordelijkheid van de ontwikkeling dezer kolonie op zich neemt.

» De kolonisatie is een der meest verheven opdrachten waarmede de tot eenen hoogen graad van beschaving gekomen maatschappijen belast zijn.

» Doch er bestaat geene opdracht zonder plichten, en de eerste plicht is deze emancipatie waarvan het moederland zich tegenover de primitieve rassen te kwijten heeft.

» Het valt buiten betwisting dat deze laatste in den aanvang der moderne kolonisatie vaak opgeofferd werden. Elk moederland

had toen alleen zijn eigen welzijn voor oogen en gaf daarvoor op zeer onvoorzichtige wijze de belangen zijner onderhoorige landen ten beste.

» Voor de eer van het mensdome, is men gelukkig te mogen vaststellen hoezeer de vooruitgang der zedelijke en staatkundige begrippen, alsmede eene juistere opvatting van de belangen der beide partijen, de handelwijzen veranderd en de practische koloniseermiddelen verhaast hebben.

» Er is geene kolonie meer te vinden die haar wetboek niet bezit tot bescherming van den neger en tot erkenning zijner rechten; geene kolonie waar de gezagvoerders hunne volkomen menschlievende inzichten niet doen blijken of waar er geene kredieten op de begrooting voorkomen ten bate der beschermingswerken van opvoeding, onderricht en ambachtsleer.

» Naast de openbare macht en de getrouwe ambtenaren die hare tolken zijn, leveren de Missionarissen in Afrika het bewijs eener merkwaardige krachtinspanning waaraan hulde dient gebracht. In al de gewesten van Congo, hebben zij hunne inrichtingen vermenigvuldigd en met onvermoeibaren ijver wijden zij er zich toe aan een werk van godsdienstigheid en beschaving.

» Wanneer men den aangroei, den voorspoed en de behoeften dezer jonge maatschappijen nagaat, dan leert ons de ondervinding dat als practische middelen om aan eene kolonie de noodige bevolking, het welzijn en den rijkdom te verzekeren, de gezondheidsmaatregelen op den eersten rang dienen geplaatst, en daarna, de openbare werken, waaronder voornamelijk de verkeerswegen.

» Loffelijke pogingen werden aangewend, nieuwe maatregelen worden getroffen of zijn door de Regeering voorzien om de tropische ziekten te bestrijden, doch om dezelve als toereikend te mogen beschouwen, zal men de vermeerdering van de bevolking der kolonie moeten afwachten, vermeerdering welke nog op verre na niet verwezenlijkt is.

» De gezondheidsmaatregelen moeten beantwoorden aan een goed geordend programma dat alleen de gouvernementsoverheden bij machte zijn te doen uitvoeren.

» Het is voldoende de buitengewone uitslagen na te gaan welke, dank zij goede methoden, de Amerikanen en Brazilianen in ongezonde streken dan Afrika bekomen hebben, om de overtuiging op te doen dat men daar ook gelukken zal.

» De goede vordering van den openbaren gezondheidstoestand zal tot de ontwikkeling der kolonie bijdragen door ze bewoonbaar te maken voor een steeds toenemend aantal blanken.

» Het is thans bekend dat het niet de warmte is die de blanke familiën aantast, maar de tropische ziekten en eene gebrekkige hygiëne. In Amerika ontmoet men, te midden der Evenaarsstreek, bevolkingen van ons ras, in vollen bloei.

» Spoorwegen dienen vermenigvuldigd. Zij spelen eene bepaald afdoende rol. Zonder hen, is er noch mijn-, noch landbouwuitbating mogelijk. Onontbeerlijke werktuigen voor den handel, zoo mag men de spoorwegen noemen. Zij doen hem immers kennen overal waar zij binnendringen.

» Te allen tijde werden de bezetting van een land, zijne ontginning, zijne uitbating door de uitbreiding zijner verbindingswegen bewerk-

Uw Kolonialen Dag
'als een blijk van oprechte achting tot zijne bevorderaars
Albert mei 1923

stelligd. Wat ten tijde der Romeinsche banen als waarheid bleek, blijkt zulks nog meer op den dag van heden.

» De gemakkelijheid der verkeerswegen schaft voor den inlander den meest uitputtenden arbeid, zooals den draagdienst, af, en vervangt dat werk door ambachten die zijnen aanleg ontwikkelen en hem toelaten een goed dagloon te verdienen en zijn lot te verbeteren.

» De ondervinding heeft ons getoond, dat langsheen deze verkeerswegen, centra van ruilhandel en uitbating tot stand komen die spoedig aangroeien en wier bevolking aldus in een meer gevorderd leven toestemt.

» Zeker is het, dat de factoren die eenen zoo snellen aangroei van Europa's economische macht toelieten, namelijk de internationale verzameling en aanbrenging der kapitalen, de wonderbare vooruitgang der mechanische bouwkunst, de gemakkelijheid van het vervoer, ook grootelijks tot de spoedige ontwikkeling der koloniën bijdragen.

» Op het oogenblik dat de oude wereld door den oorlog uitgeput, aan schaarschte van grondstoffen lijdt, moet België, meer dan ooit, Congo moderniseeren en door dat land de vruchten doen voortbrengen welke zijne uitgestrektheid en de rijkdom van zijnen bodem en onderbodem kunnen bieden, tot welzijn der negerbevolking en tot voordeel der beschaafde natiën.

» Langen, ja, al te langen tijd werd de kolonisatie op den tweeden rang der nationale staatkunde geplaatst. Thans moet zij op den eersten rang komen, en ik hoop dat de werkzaamheden van het Congres tot het bewijs dezer noodzakelijheid zullen strekken.

» België is eene kleine mogendheid in Europa, maar ik heb de stellige overtuiging dat het, zoo het zulks wil, eene groote Afrikaansche mogendheid worden kan.

» Ik geloof met een vast vertrouwen in de grenslooze vooruitzichten welke het zwarte land de Natiën aanbiedt, die, aan de wetten van den vooruitgang gehoorzaam, zich de zelfopofferingen weten te getroosten waarmede de vervulling hunner beschavingsopdracht gepaard gaat.

» Een land als het onze, dat met reden trotsch is op zijnen vooruitgang in al de vakken zijner bedrijvigheid, moet het als plicht aanzien, de beste administratieve, economische, staatkundige stelsels voor de ontwikkeling zijner kolonie aan te wenden.

ECONOMISCH OVERZICHT

De ondervinding heeft voorgoed doen blijken dat eene kolonie, hoe rijk zij ook weze, slechts aan de zedelijke en stoffelijke waarde der kolonisten haren bloei en haren vooruitgang te danken heeft.

Het is dus in het uitbreiden der toenemende ontwikkeling van den landbouw, de nijverheid en den algemeenen handel, dat hare « leefbaarheid » zit, die besloten ligt in het sterk brein van den « Blanke » en in het krachtig handwerk van den « Neger », wiens oorspronkelijke zorgeloosheid met geduld, doch aanhoudend door waakzame en bedrijvige werking dient bestreden. In dezen wijden arbeidskring is het uitdrukkelijke plicht, op de hoogte te blijven van de laatste uitvindingen der wetenschap, deze uitvindingen te bestudeeren en ze aan te passen aan de noodwendigheden van het organisme waarbij men werkzaam is. Het is tevens een der voornaamste factoren om in de ondernemingen te slagen; een factor die ons toelaat het gereedschap en de uitrusting gedurig te « moderniseeren » en aldus op nuttige en roemrijke wijze te wedijveren met de moderne voortbrengselen onzer machtige bureu der aangrenzende koloniën.

Ook de verkeerswegen zijn hoofdzaak voor den vooruitgang eener Kolonie. 't Is echter een ingewikkeld vraagstuk, dat een schrander vernuft en eene flinke wilskracht vergt.

Buiten den reusachtigen stroom die met zijne menigvuldige bevaarbare toevloeiingen en onder-toevloeiingen het grootste gedeelte van dit uitgestrekt gebied bespoelen, zijn er ook nog bij de 2,000 kilometer spoorweg in ontginning, meer dan 4,000 kilometer zijn in opbouw of ter studie en, voornamelijk in de streek der Groote Meren, zijn autobanen en berijbare wegen voor het verkeer geopend of zullen het eerstdaags worden. De vliegdiens, de telegraaf (draadlooze en gewone), de telephoon, de postdiens waarvan de uitbreiding groote vorderingen maakt, laten toe op snelle wijze met de meest afgelegen streken, die tien jaar geleden nog ongenaakbaar waren, in verbinding te komen.

Eene goed ingerichte administratie, in al de districten gevestigde rechtsmachten, wel afgebakende grenzen, een nauwkeurig gehouden burgerlijke stand, het steeds vorderend practisch onderwijs, godsdienstige in alle gewesten nedergezette missies, door het Beheer erkende hoofdiën, wetten tot bescherming der inlanders, dat alles heeft de aandacht der vreemde staatshoofden getroffen. Zoo gaf Sir Emmott onlangs in het « House of Lords » de Engelsche Regeering den raad, voorbeeld te nemen aan al wat het Belgisch Beheer in Congo voor de tewaardbrenging van dat land, namelijk in zake handel en fiscus, verricht.

Koning George V, drukte eveneens, tijdens het bezoek dat hij in 1922 aan het Museum van Tervueren bracht, zijne groote bewondering uit voor de tentoongestelde producten welke hem toelieten, zoo verklaarde hij, te oordeelen over de belangrijkheid onzer kolonie, waarvan de voortbrengselen, dank zij de behendigheid en de wilskracht van een wel opgevat beheer, eene zoo groote uitbreiding bereikt hebben.

De Engelsche gezant, Sir Graham, drukte zich op zijne beurt als

volgt uit : « Dit koninklijk bezoek heeft voor doel, de achting van Engeland te doen uitschijnen voor de door België in Congo aangevande koloniale politiek. Al de voornamste koloniseerders zijn op de hoogte van België's prachtige koloniale bedrijvigheid, van den gewensvollen ijver waarmede dit land in zijn Afrikaansche rijk de beschaving wil uitbreiden, alsmede van zijne bezorgdheid om de inlandsche bevolkingen op billijke en menschelijke wijze te behandelen. »

De hieronderstaande algemeene gegevens bewijzen den bestendigen vooruitgang van den gewonen en van den bijzonderen handel.

Het getal der handelsinstellingen dat in 1916 slechts 1,337 bedroeg, bereikte in 1920 het totaal van 2,551, zijnde eene vermeerdering van meer dan 100 t. h. in vijf jaar tijds (1).

De algemeene beweging van den bijzonderen invoerhandel, die in 1913 slechts 170,800 ton bedroeg, n.l. voor eene waarde van 71 miljoen 500,000 frank, klimt in 1921 tot 242,255 ton, welke eene waarde vertegenwoordigen van 276,000,000 frank. Het aandeel van België in den invoer van 1921 bedraagt 60,000 ton d. i. voor eene waarde van 117,000,000 frank.

De uitvoerhandel der Congoleesche producten voor het dienstjaar 1921 bereikt in 't geheel 103,000 ton, ter waarde van 218 miljoen frank.

Gedurende het vijfjarig tijdperk 1911-1915, werd de gemiddelde waarde per soort, der jaarlijks uit Congo uitgevoerde voortbrengselen, als volgt vastgesteld, in vergelijking met de cijfers voor het jaar 1921. (Zie de hierbijbehoorende tabel.)

WAARDE IN FRANKEN.

Jaren	Rijst	Koffie	Cacao	Huiden	Ivoor	Caoutchouc	Kopalgom
1911 tot 1915	124,927	15,700	1,038,985	112,445	6,240,457	21,731,807	5,553,573
1921	206,009	62,387	1,305,089	291,814	10,385,603	1,810,534	13,870,254

Jaren	Koper erts	Tin erts	Diamant	Palmnoten	Palmolie	Ruw koper	Ruw goud
1911 tot 1915	22,509	66,179	454,166	3,683,446	1,586,449	11,722,882	5,646,473
1921	126,657	2,079,637	27,548,775	37,920,213	11,077,855	86,063,102	18,906,931

Het « radium » eindelijk, dat uit de ertsen van Luvuwishi (Katanga) getrokken wordt, schijnt, volgens den heer Schoep, doctor in natuurlijke wetenschappen, best voor de nijverheidsuitbating geschikt. De opbrengst zou 1 gram op de 9 ton bedragen. Het gram radium staat tegenwoordig aan meer dan een haf miljoen frank genoteerd.

(1) Uittreksel uit het *Jaarlijksch Verslag van het Beheer in Congo*, en uit het werk *Etude du commerce d'exportation du Congo Belge*, door F. JANSSEN, onderbestuurder bij het ministerie van Koloniën.

LIJST PER PROVINCIE DER VOORNAAMSTE VOORTBRENGSELEN

PROVINCIE CONGO-KASAI.

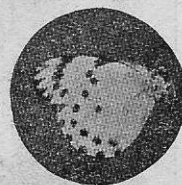
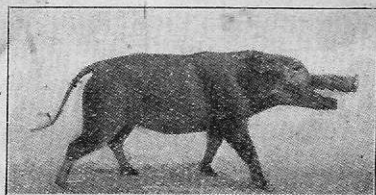
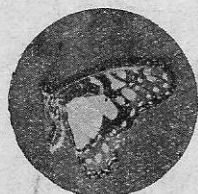
Hoofdplaats : LEOPOLDSTAD.

Deze provincie bevat vijf districten, te weten :

District *Neder-Congo*;   District *Kwango*;

Id. *Midden-Congo*;   Id. *Kasai*;

District van den *Sankuru*.

PHACOCHEERUSZWIJN

Voornaamste voortbrengselen.

UITVOERBARE (I).

Diamant;
Lood.

Palmnoten, ricinuszaad;
Aardnoten;
Palmolie, sesamolie;
Kopalgom;
Caoutchouc;

Katoen;

Cacao, koffie, rijst;
Suikerriet, vanilje, peper.

Ivoor;
Luipaard.

INTERREGIONALE (I).

1° Minerale :

Ijzer.

2° Plantaardige :

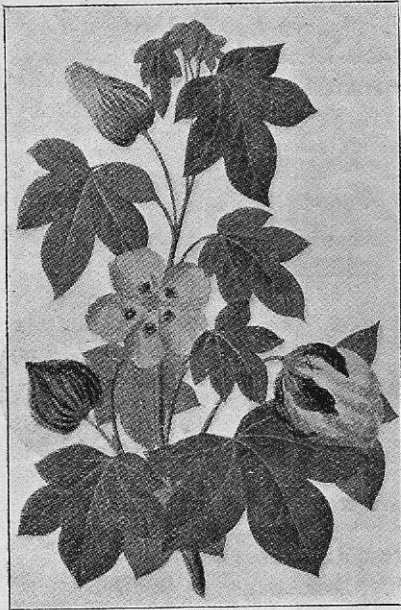
Hout voor de nijverheid;
Raphia, agave, piassava, hennep;
Tabak;
Ananas, banaan;
Zoete pataat, jamswortel, aard-
appel;
Negerkoren (sorgho), maniok,
maïs;
Kokosnoot;
Piment.

3° Dierlijke :

Zwaar vee;
Geit;
Hen, eend;
Visch;
Antilope;
Phacochoeruszwijn.

(1) a) In den regel maken de uitvoerbare producten ook het voorwerp uit van interregionale handelsverrichtingen, hunne benaming werd onder deze laatste rubriek niet herhaald, ten einde verwarring en dubbel gebruik te vermijden.

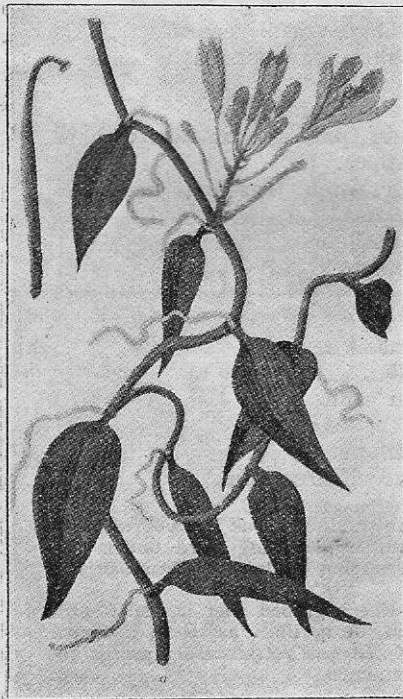
b) Onder de uitvoerbare dieren worden deze begrepen wier handelswaarde eenen hoogen prijs bereikt, zooals de giraf, de gorilla, enz. Deze waarvoor de vervoerprijs te hoog is, om den uitvoer met een merkwaardig profijt toe te laten, worden hier niet in aanmerking genomen.

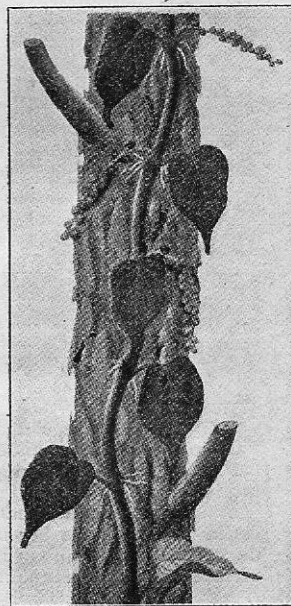
KATOENBOOM

RIJST

VANILJESTRUIK

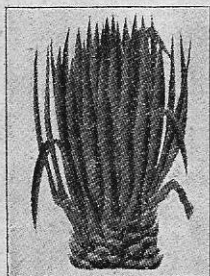

PEPERSTRUIK

EVENAARSPROVINCIE.

Hoofdplaats : COQUILHATSTAD.

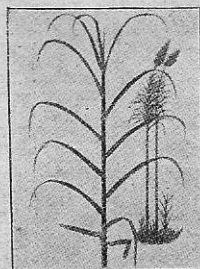
Deze provincie bevat vijf districten, te weten :
District van den *Evenaar*;   District der *Lulonga*;
Id. *Meer Leopold II*;   Id. der *Bangala*;
District der *Ubangi*.

AGAVE

RIET-ANTILOOP

SUIKERRIET

Voornaamste voortbrengselen.

UITVOERBARE.

Caoutchouc;
Palmnoten, ricinuszaad;
Palmolie, kopalgom;
Zeep;
Koffie, cacao, rijst;
Suikerriet, vanilje, kaneel;
Kruidnagel, peper.

Ivoor;
Zijde;
Was;
Luipaard.

INTERREGIONALE.

1° Minerale :

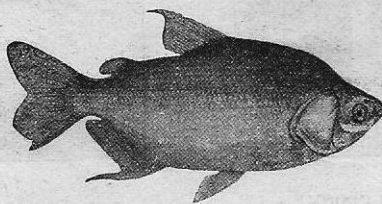
Ijzer.

2° Plantaardige :

Hout voor de nijverheid;
Raphia, piassava;
Tabak;
Zoete pataat, jamswortel;
Maniok, maïs, aardnoot;
Banaan;
Piment.

3° Dierlijke :

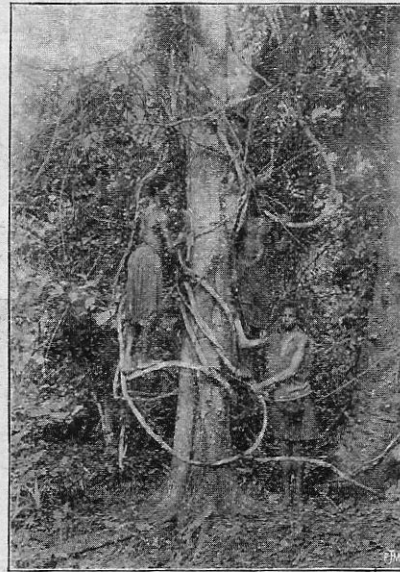
Geit;
Hen, eend;
Visch;
Antilope;
Phacochaeruszwijn.

CHARACIJN

ELAÏS-PAJMBOOM EN ZIJNE VRUCHT
(PALMNOOT)

CAOUTCHOUCLIANE

HEVEA (CAOUTCHOUCBOOM)
a) Plant. — b) Kerving en inzameling.

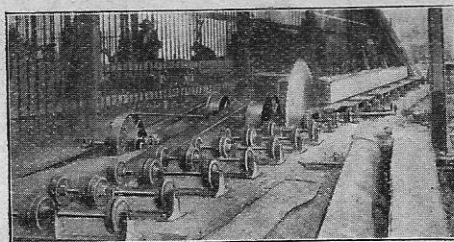
KOPAL (HARSBEVATTENDEBOOM)

OOSTPROVINCIE.

Hoofdplaats : STANLEYSTAD.

Deze provincie bevat *zeven* districten, te weten :

District <i>Stanleystad</i> ;	District der <i>Ituri</i> ;
Id. <i>Opper-Uele</i> ;	Id. van den <i>Maniëma</i> ;
Id. <i>Neder-Uele</i> ;	Id. van den <i>Kivu</i> ;
District der <i>Aruwimi</i> .	

STOOMZAGERIJ (STANLEYSTAD)

Voornaamste voortbrengselen.

UITVOERBARE.

Goûd.

Caoutchouc;
Katoen;
Palmnoot, ricinuszaad, aardnoot;
Palmolie, sesamolie, kopalgom;

Rijst, koffie, cacao, vanilje.

Ivoor;
Okapi, giraf, zebra;
Leeuw, luipaard;
Neushoorn;
Gorilla;
Zwaar vee;
Huiden, leder;
Was;
Struisvogelsvederen.

INTERREGIONALE.

1° *Minerale* :

Ijzer;
Kalk, cement.

2° *Plantaardige* :

Hout voor de nijverheid;
Raphia;
Tabak;
Zoete pataat, jamswortel, aard-
appel;
Negerkoren, gierstgras, eleusine;
Mais, boonen;
Bananen, boterboom;
Honig;
Zout, piment.

3° *Dierlijke* :

Geit, schaap;
Hen, eend;
Visch;
Antilope;
Phacochaeruszwijn;
Honig.

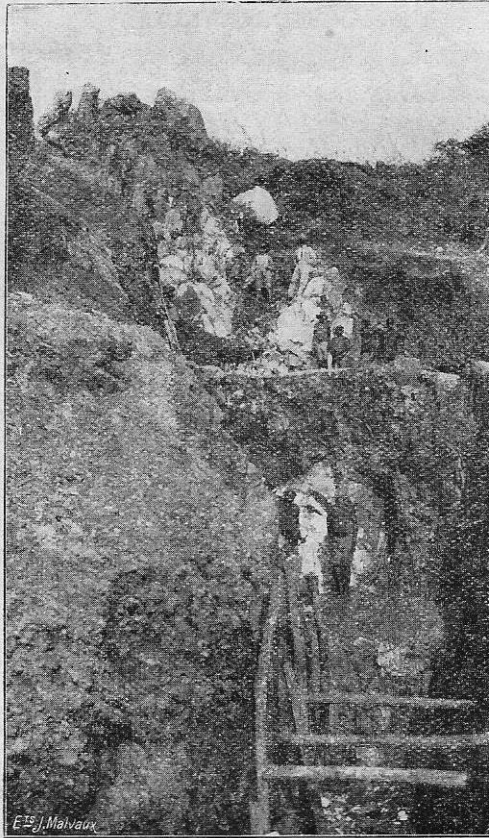
GORILLA-AAP

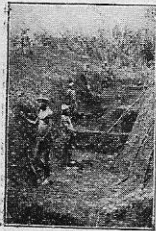
MARABOE-OLIEVAAR

HOORNSNAVEL

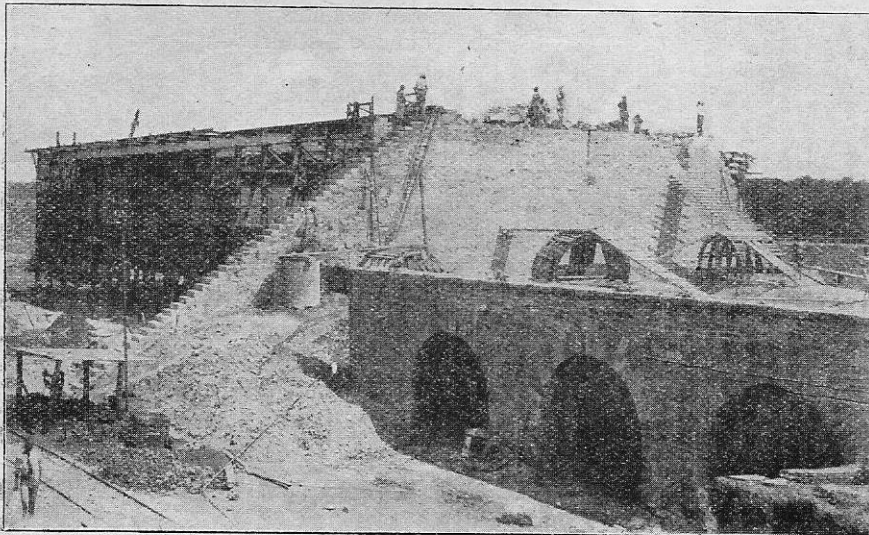
GOUDMIJNEN VAN KILO. — ONTGINNING IN OPEN LUCHT

GROEF

GALERIJ

INSTELLINGEN IN OPBOUW VOOR HET AFLOSSEN VAN KOPERERTS IN KATANGA

PROVINCIE KATANGA.
Hoofdplaats : ELIZABETHSTAD.

Deze provincie bevat vier districten, te weten :
District *Opper-Luapula* ;
Id. van den *Lomami* ;
Id. *Tanganyika-Moëro* ;
Id. der *Lulua*.

Voor naamste voortbrengselen.

UITVOERBARE.

Koper ;
Tin ;
Goud ;
Diamant ;
Radium.

INTERREGIONALE.

1° Minerale :

Ijzer ;
Kalk, cement.

2° Plantaardige :

Katoen ;
Caoutchouc ;
Palmnoten, ricinuszaad, aardnoten ;
Palmolie.

Hout voor de nijverheid ;
Steenkolen ;
Raphia, agave ;
Zoete pataat, jamswortel ;
Negerkoren, gierstgras, eleusine ;
Rijst, maniok, maïs, boonen ;
Banaan ;
Zout, piment ;
Tabak.

3° Dierlijke :

Ivoor ;
Leeuw, luipaard ;
Giraf, zebra ;
Was.

Zwaar vee ;
Huiden ;
Geit ;
Hen, eend ;
Visch ;
Antilope ;
Phacochaeruszwijn ;
Honig.

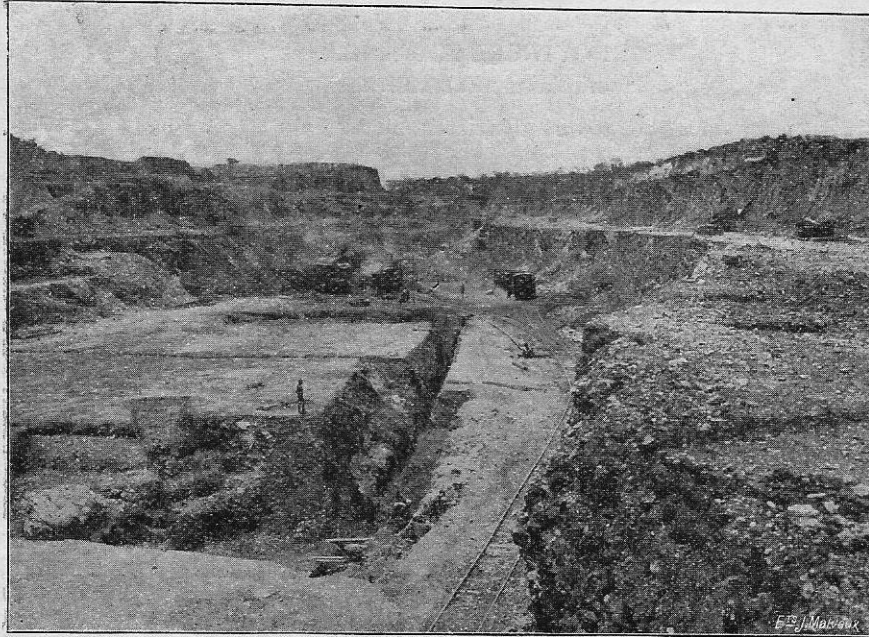
BANAANBOOM

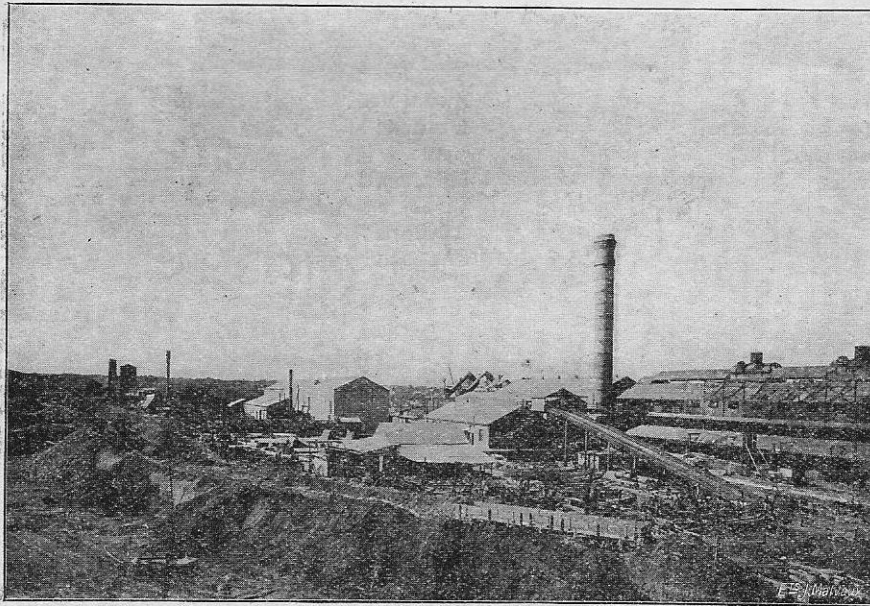
ZEBRA

KOPERMIJNEN IN KATANGA

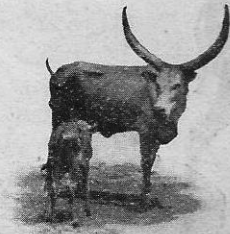
OPDELVINGEN

NIJVERHEID

GEBIEDEN VAN HET VOORMALIG DUISTCH-AFRIKAANSCH
OOSTEN, BEVATTENDE RUANDA-URUNDI.

Verblijfplaats van den Koninklijken Commissaris : UZUMBURA.

INLANDSCHE KOE

Voornaamste voortbrengselen.

UITVOERBARE.

INTERREGIONALE.

1° *Minerale* :

2° *Plantaardige* :

Suikerriet;
Rijst;
Katoen;

Palmolie;
Ricinuszaad.

Zoete pataat, aardappel;
Sorgho, maniok, gierstgras;
Boonen, aardnoten, maïs, peul-
erwten;
Bananen;
Koffie;
Piment;
Tabak;
Europeesch fruit.

3° *Dierlijke* :

Zwaar vee;
Huiden, leder;
Leeuw, luipaard;
Was.

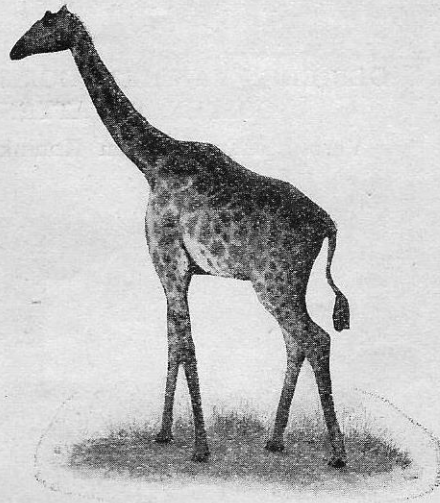
Geit, schaap;
Hen, eend;
Visch;
Antilope;
Phacochaeruszwijn;
Honig.

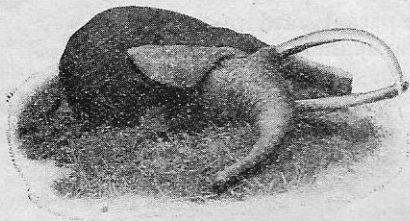
ZILVERREIGER

OKAPI

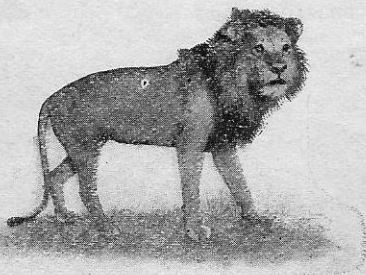
GIRAF

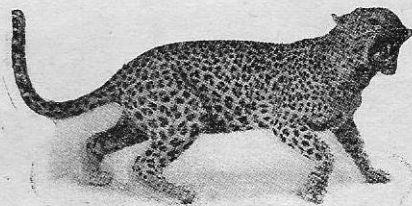
OLIFANT

NEUSHOORN

LEEUEW

LUIPAARD

OPENBAAR ONDERWIJS

Het onderwijs wordt in Congo aan ongeveer tweehonderd duizend kinderen gegeven, waaronder honderdduizend de scholen der katholieke zendingen bezoeken. De taak dezer inrichting valt voornamelijk de missie-vennootschappen ten laste.

Het officieel onderwijs beoogt meer inzonderheid de vakkundige vorming.

De onlangs gestichte scholen voor inlandsche geneeskundige helpers verdienen eene bijzondere melding. De voornaamste centra der Kolonie beschikken over schoolgroepen of over afzonderlijke scholen ten dienste der Congoleesche jeugd.

EENE KLAS IN OPEN LUCHT

Naast deze instellingen voor inlanders, tracht de Kolonie, daar waar zulks noodig blijkt, ook scholen voor kinderen van Europeërs in te richten.

Te Elizabethstad, waar deze inrichting volledig is, zijn er lagere scholen voor de Europeesche kinderen van beide geslachten voorhanden. Het middelbaar onderwijs wordt er aan de jongens onder den vorm van latijnsche en moderne humaniora gegeven. Het tweede onderwijs voor de meisjes begrijpt de uitbreiding der lagere studiën en lessen over handwerk. Beide gestichten bezitten een internaat.

Talrijke private scholen worden door de zendingen op eigen kosten onderhouden, namelijk : lagere scholen en vakscholen, bij de missie-standplaatsen werkzaam en door de zendelingen zelf bediend; landelijke scholen in de inlandsche centra ingericht en waarvan het personeel uit kleurlingen bestaat, onder toezicht der missionarissen; scholen voor de zonen der hoofden en in de groote Missie-centra in stand gehouden normaalscholen.

ZENDINGEN

Dertien katholieke verenigingen, bijgestaan door negen Congregatiën van kloosterzusters en één-en-twintig protestantsche genootschappen, wijden zich aan de evangelisatie der inlandsche volkeren van Belgisch-Congo toe.

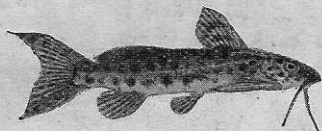
De op zedelijk en stoffelijk gebied verworven uitslagen leveren het bewijs van de hooge waarde hunner bedrijvigheid.

De Missie-standplaatsen, die ontwikkelingskringen voor de beschaving uitmaken, zijn ten getale van tweehonderd dertig : honderd dertig katholieke missie-standplaatsen en een honderdtal protestantsche. In 't geheel zijn er duizend honderd acht en zestig missionarissen aan het werk : zeshonderd acht en zestig katholieke zendingen en vijfhonderd protestantsche.

Dank zij eene verstandige verdeeling der standplaatsen, doet hun invloed zich om zoo te zeggen in al de gewesten der Kolonie gevoelen.

Deze laatste jaren hebben de voornaamste katholieke zendingen de vorming van inlandsche geestelijken ondernomen.

Te dien einde openden zij verscheiden seminariën. Van nu af werken vier inlandsche katholieke priesters samen met hun Europeesche collega's.

VOORBEREIDING TOT DE KOLONIALE LOOPBANEN

I. — Hoogere Koloniale School.

Middelheimlaan (ANTWERPEN).

Bestuurder : Commandant K. LEMAIRE.

Te Antwerpen is er eene Hoogere Koloniale School die voor doel heeft de hoogere ambtenaren van den gewestelijken dienst op te leiden. Zij tracht de leerlingen een juist gedacht te geven van de inlandsche instellingen en maatschappijen. Zij leert hoe men de vreemde rassen moet beheeren, hoe men hunnen stoffelijken bloei moet uitbreiden en hoe men tevens het ontwikkelingspijl der volkeren moet zien te verhoogen.

PROGRAMMA DER LEERGANGEN.

Het programma behelst verplichtende en vrije leergangen.

De practische werkzaamheden van allen aard : tuinbouw, huishouding, schrijnwerkerij, slotenmakerij, enz., nemen een gedeelte van den dag in.

De meest afwisselende sporten zijn voorzien, n.l. : schermkunst, zwemkunst, krijgsopleiding, paardrijden, schietoefening, enz.

De studietijd beslaat drie en half jaar, over zeven op 1 October en op 1 Maart beginnende semesters verdeeld.

Het vijfde semester is voorbehouden voor den krijgsdienst, die, hoogst waarschijnlijk, bij de genie zal geschieden.

Het onderwijs behelst de volgende vakken :

Eerste jaar :

- 1° Geschiedenis der Europeesche beschaving;
- 2° Begrippen van biologie;
- 3° Grondbeginselen van de geschiedenis der wijsbegeerte;
- 4° Logica en methodeleer;
- 5° Het openbaar recht; koloniale akte;
- 6° Staat- en maatschappelijke huishoudkunde;
- 7° Begrippen over delfstoffenkunde; Afrikaansche aardkunde;
- 8° Fransche taal en letterkunde;
- 9° Engelsche taal (practische oefeningen);
- 10° | Vlaamsche taal (voor de Walen);
- 10° | Vlaamsche letterkunde (voor de Vlamingen);
- 11° Grondbeginselen van practische cartografie;
- 12° Deontologie.

Voordrachten, uitstapjes, bezoeken aan wetenschappelijke inrichtingen, musea, fabrieken, enz.

Tweede jaar :

- 1° Geschiedenis van de vorming der tegenwoordige koloniale rijken en inzonderheid van Belgisch-Congo;
- 2° Grondbeginselen van Congoleesche plantkunde; landbouw in Belgisch-Congo;
- 3° | Vlaamsche letterkunde (voor de Vlamingen);
- 3° | Vlaamsche taal (voor de Walen);
- 4° Engelsche taal (practische oefeningen);
- 5° Bantoue-taalstudie;
- 6° Begrippen over menschenkunde (anthropologie); volkenkunde en vóórhistorische geschiedenis;
- 7° De burgerlijke bouwkunde in de koloniën;
- 8° Encyclopedie van het recht;
- 9° Algemeene natuurkundige aardrijkskunde; beredeneerde en grondige natuurkundige aardrijkskunde van het Afrikaansche vasteland;
- 10° Gebruikelijke geneeskunde;
- 11° Deontologie.

Voordrachten, uitstapjes, enz.

Derde jaar :

Militaire dienst, in princip in de scholen voor reserve-onderluitnants.

Vierde jaar :

- 1° Geschiedenis der kolonisatiestelsels;
- 2° Zeden en inlandsche instellingen van Belgisch-Congo;
- 3° Tropische gezondheidsleer en tropische geneeskunde;
- 4° Inlandsche staatkunde;
- 5° Het « Lingala »;
- 6° Strafrecht en begrippen van Congoleesch burgerlijk recht;
- 7° Vergelijkend openbaar koloniaal recht;
- 8° Het staathuishoudkundig stelsel in de Kolonie;

- 9° Koloniaal geldwezen;
  - 10°) Vlaamsche taal : vreemde letterkunde (voor de Vlamingen);
) Vlaamsche letterkunde (voor de Walen);
  - 11° Deontologie.
- Voordrachten, uitstapjes, werk ten huize, enz.
Bovendien bevat het onderwijs de volgende leergangen :
- 1° De Afrikaansche dierkunde;
  - 2° Geschiedenis van de Christelijke evangelisatie;
  - 3° Voordrachten over den Islam;
  - 4° Technologie van de inlandsche nijverheidstakken;
  - 5° Teekenen.

Aannemingsvoorwaarden :

- 1° Belg zijn;
- 2° Ten minste 18 jaar oud zijn, in het jaar waarin men tot de school zal worden toegelaten;
- 3° Aan een geneeskundig onderzoek voldoen;
- 4° Met goeden uitslag eenen proef-wedstrijd onderstaan, bevattende twee graden, d. z. :
  - a) Een vóórwedstrijd behelzende een analytisch verslag alsmede de kritiek eener vóór de recipiendarissen gehouden voordracht;
  - b) Een mondeling examen over de vakken die voorkomen op het programma van het laatste jaar der klassen, moderne of wetenschappelijke humaniora, naar keuze der kandidaten.

Voor de kandidaten, dragers van een getuigschrift van middelbare studiën (hoogere graad), zal het examen *b)* kunnen vervangen worden door eene grondige proef over vier door hen uit het programma van het laatste jaar der klassieke, moderne of wetenschappelijke humaniora naar hun believen uitgekozen vakken, één dezer vier vakken zal bestaan uit eene vreemde taal van hoogere cultuur; een ander uit de tweede landstaal.

Het aantal tot het examen *b)* toegelaten kandidaten zal het dubbel der in de school te verleenen plaatsen niet mogen overschrijden.

De datum der hierbovenvermelde proeven, alsmede de samenstelling der jury, worden ieder jaar in den loop der maand Juli door den *Moniteur* bekendgemaakt.

De kandidaten moeten vóór den 15ⁿ Juni hunne aanvraag aan den Bestuurder der Hoogere Koloniale School (Middelheimlaan, Nieuwe Warande, te Antwerpen) doen geworden.

In zijne aanvraag, zal de kandidaat nauwkeurig de volgende punten vermelden :

1° Zal het mondeling examen dat hij moet doorstaan, handelen over het programma der klassieke, der moderne of der wetenschappelijke humaniora?

2° De vier vakken door hem voor den examenwedstrijd gekozen, zoo hij drager is van het getuigschrift der middelbare studiën van den hooger graad;

3° De landstaal waarin hij verlangt ondervraagd te worden.

STELSEL DER SCHOOL.

Het stelsel der school is dat van het verzacht internaat; in principie staat het de leerlingen vrij iederen dag uit te gaan na den voornaamsten maaltijd (d. i. rond 19 uren tot 22. uren).

II. — Koloniale School.

12, *Berlaimontstraat*, BRUSSEL.

Bestuurder : de Heer GERVAIS.

De Koloniale School heeft voor doeleinde, de beambten die in den dienst der Kolonie Belgisch-Congo willen treden op eene bijzondere wijze te vormen, met betrekking tot de ambten die zij in de Kolonie zullen bekleeden.

Het onderwijs wordt kosteloos gegeven.

De Minister van Koloniën kan aan vrije leerlingen de toelating verleen en de leergangen der Koloniale School te volgen, onder de voorwaarden die hij, vóór elk bijzonder geval, zal vaststellen.

REGLEMENT DER SCHOOL.

De leerlingen der school zijn in twee secties verdeeld. De eerste of *hoogere sectie* begrijpt de officieren, kandidaat-officieren, de kandidaten voor het ambt van gewestbeheerders en de beambten die tot het volgen van zekere leergangen dezer sectie op bijzondere wijze door den Minister worden aangeduid.

Tot de tweede of *lagere sectie* behooren de onderofficieren, de kandidaat-klerken, de beambten van den beherdienst en de beambten die tot het volgen van zekere leergangen dezer sectie op bijzondere wijze door den Minister worden aangeduid.

Het leerprogramma der Koloniale School begrijpt onder meer de volgende vakken : staatkundige en bestuurlijke inrichting alsmede de inlandsche politiek; het bijzonder recht, cartographie en aardrijkskunde, primitieve instellingen, inlandsche talen, militaire inrichting en krijgsbeheer, plichtenleer.

De lessen worden gegeven op al de werkdagen van 9 tot 11 1/2 uren en van 14 tot 16 1/2 uren. Het schooljaar behelst drie zittingstijden.

Tabel van de openingsdagen der zittingstijden voor het schooljaar 1923 :

Eerste zittingstijd : 8 Januari.

Tweede zittingstijd : 23 April.

Derde zittingstijd : 10 September.

School van Tropische Geneeskunde.

Bestuurder : Doctor A. BRODEN.

De school van tropische geneeskunde bevat twee afdeelingen : de eerste heeft voor doel, de geneesheeren en veeartsen op bijzondere wijze voor te bereiden tot de uitoefening hunner kunst in de Kolonie Belgisch-Congo; de tweede legt er zich op toe, apothekers, missionarissen, gezondheidsbeambten bekwaam te maken hunne medehulp te verleen en aan het werk van de geneeskundige verpleging der inlandsche bevolking.

De Minister van Koloniën kan aan vrije leerlingen de toelating verleen en de leergangen der school van tropische geneeskunde te volgen, onder de voorwaarden die hij, voor elk bijzonder geval, zal vaststellen.

Het onderwijzend personeel is samengesteld uit leeraars of docenten en uit één of meer voordrachtgevers, allen door den minister van koloniën benoemd en afgesteld.

Buiten hunne opdracht van onderwijs, kunnen de leeraars of docenten belast worden met de studie der plantaardige, dierlijke of delfstoflijke voortbrengselen, zoomede met deze der bescheiden betrekkelijk de gezondheidsleer en de openbare gezondheid in de Kolonie, die de minister hun tot onderzoek voorlegt.

In de school worden de volgende leergangen onderwezen : tropische ziektenleer, gezondheidsleer, klinieken, parasietenleer en techniek; medische dierkunde.

Jaarlijks zijn er twee volledige zittingstijden, welke ieder tien weken duren : de eerste begint in October, de tweede in Maart.

Op het einde van iederen zittingstijd, ondergaan de leerlingen ten overstaan der professors, die zich als jury aanstellen, een theoretisch en practisch examen.

Een diploma, waarop het aantal verkregen punten vermeld staat, wordt aan de leerlingen afgeleverd die minstens 50 % der aan ieder vak van het onderwijs toegekende punten bekomen hebben.

Alle aanvraag tot het volgen van de leergangen der school dient tot den minister gericht.

VEREISCHE VOOKWAARDEN

TOT HET BEKOMEN EENER BETREKKING IN DE KOLONIE

Alwie eene betrekking in den dienst van het Beheer wenscht te bekomen, moet te dien einde eene schriftelijke aanvraag tot den Minister van Koloniën richten.

Enkele dagen daarna ontvangt hij eene vraaglijst betrekkelijk de volgende punten :

1° Burgerlijke staat; 2° Nationaliteit; 3° Taal welke men spreekt en schrijft; 4° Studiën die men gedaan en diploma's die men bekomen heeft; 5° Toestand op gebied van militie; 6° Aanbevelingen; 7° Waargenomen betrekkingen of uitgeoefend beroep.

Zoodra het Ministerie deze inlichtingen ontvangen heeft, gaat het over tot een onderzoek aangaande de kandidatuur en geeft aan den belanghebbende kennis van den uitslag. Wordt de kandidatuur aanvaard, dan deelt men aan den postulant de voorwaarden zijner gebeurlijke aanneming mede, en dan wordt hij verzocht de leergangen der eerstkomende sessie van de *Koloniale School* te volgen. Gedurende den tijd der leergangen ontvangt hij eene dagelijksche vergoeding. Om het einde der sessie moet de kandidaat een examen doorstaan, waarvan de uitslagen over zijne inscheping naar Congo zullen beslissen.

De datum van het vertrek wordt vastgesteld in verhouding met het getal openstaande plaatsen en met het behaalde waardecijfer.

* * *

Voor wat betreft eene betrekking bij eene Congoleesche handelsvennootschap, moet de kandidaat zijne aanvraag richten tot den Bestuurder in Europa. Gewoonlijk wordt de kandidatuur in denzelfden vorm onderzocht als dezen dien het Gouvernement heeft aangewend.

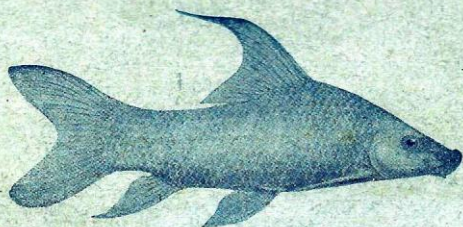
Verscheiden belangrijke maatschappijen richten zelf voorbereidende leergangen in, waar de kandidaten meer inzonderheid worden opgeleid tot het ambt dat zij in Afrika zullen moeten waarnemen.

Voornaamste Koloniale Tijdschriften.

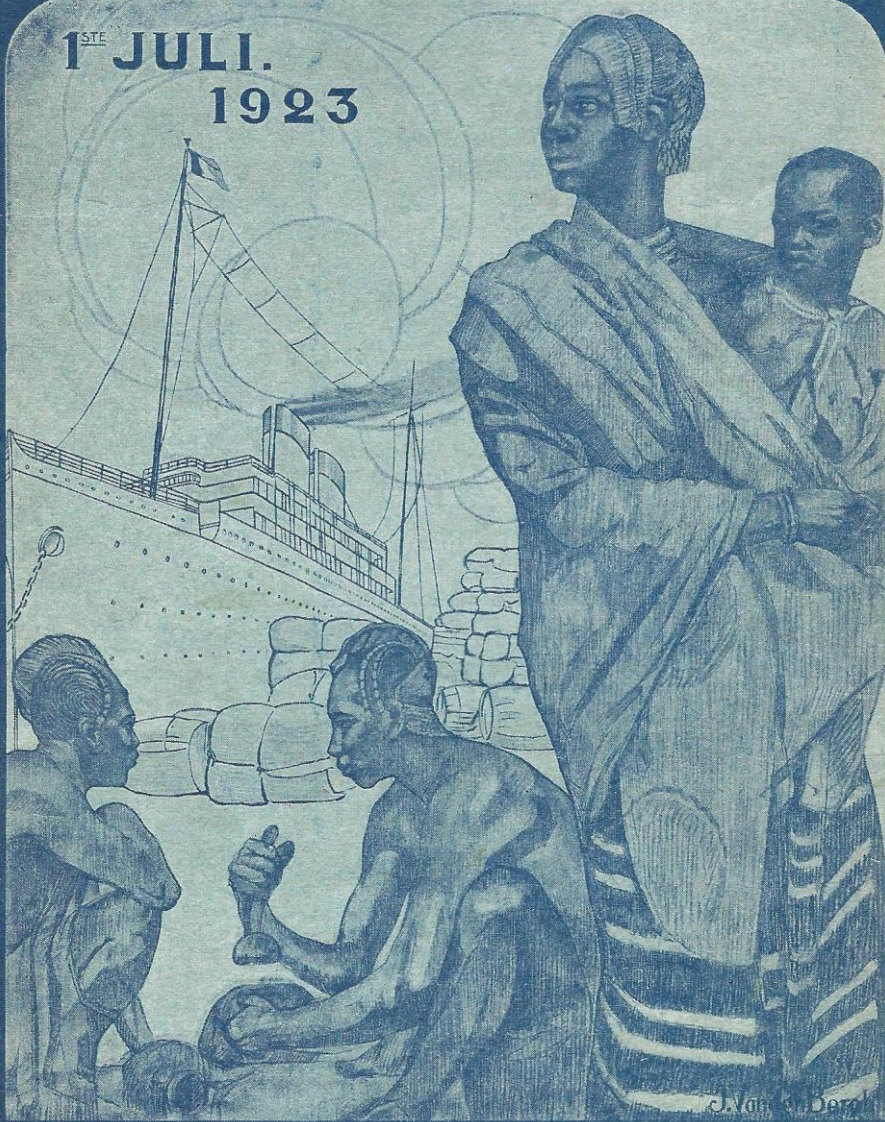
<i>Ambtelijk Blad</i> (maandelijksch)	25 Frank.
<i>Verlagen der vergaderingen van den Kolonialen Raad</i>	20 —
<i>Bulletin agricole</i> (driemaandelijksch)	15 —
<i>Annuaire officiel du Ministère des colonies, organisation administrative complète du Congo belge.</i> (Een boekdeel van 800 bladzijden, in linnenband, met staatkundige kaart in 8 kleuren). Uitgever : Lesigne, 27, Liefdadigheidstraat, Brussel	15 —
<i>Congo. Algemeen tijdschrift der Kolonie</i>	30 —
<i>Renseignements de l'Office colonial</i> (maandelijksch), ter beschikking van het publiek, 28, Ruysbroeckstraat, Brussel.	— —
<i>Bulletin de la Société belge d'Etudes coloniales.</i>	20 —
<i>Notre Colonie. Koloniaal tijdschrift</i> (halfmaandelijksch), een jaar	10 —
<i>La Tribune Congolaise</i> (halfmaandelijksch)	12 —
<i>L'Etoile du Congo</i> (wekelijksch)	30 —
<i>L'Avenir Colonial belge</i> (wekelijksch)	50 —
<i>L'Essor colonial et maritime</i> (wekelijksch)	10 —
<i>La Vie technique et industrielle</i> (met 12 speciale nummers)	50 —
In September 1923 te verschijnen : Speciaal nummer over <i>Belgisch-Congo</i> . Een stevig boekdeel van 160 bladzijden, groot formaat. Talrijke platen, 28, Grensstraat, Brussel	8 —
<i>Annuaire du Congo belge</i> , 37, Wolvengracht, Brussel	30 —
<i>Adresboek en Recueil colonial administratif, commercial, industriel et agricole.</i>	— —

N. B. — Inschrijvingen en vragen om tot inlichting kunnen tot het hoofdcomité van den *Kolonialen Dag*, 34, de Stassartstraat, te Brussel, gericht worden (Telefoon 287.26.)

KOLONIALE ... DAG ...

1STE JULI.
1923

ONDER de HOOGHE BESCHERMING van Z.M. den KONING
Centraal Comité, de STASART/TRAAT, 34, BRUSSEL

ZEGELVRIJ

DRUKKERIJ LESIGNE
27, LIEFDADIGHEIDSTRAAT
BRUSSEL.

Kaart EUROPA-AFRIKA met de verkeerswegen

* 1923 *

Opgemaakt door J. FLAMME.

L. J. M. VAN DER ...

Gefabriceerd door Fr. Merxten

Uitgever: Drukkerij LESIGNE, Brussel.